

Ders III ve DERS IV

Roma ve Bizans Tıbbı, Orta Çağ Avrupa Tıbbı, Tıbbi Ekoller

Roma ve Bizans tıbbı, Orta çağ Avrupa tıbbı,
Tıbbi ekoller

Orta çağ İslam dünyasında tıp

TÜM SUNULAR ÇEŞİTLİ KAYNAKLAR ÖĞRENCİ DERS NOTU OLARAK
DERLENMİŞTİR:

ROMA İMPARATORLUĞU TIBBİ (DOĞU VE BATI ROMA)

ROMA İMPARATORLUĞU

Yunanlılar insanlığa doğru ve derin düşünmeyi, Romalılar ise fikri açık ve tam ifade etmeyi öğretmişlerdir. Birisi dünyaya düşünme ilhamını, diğeri ifade aracını kazandırmıştır. Bir tarihçi şöyle demiştir: *“Avrupa medeniyeti kaynak bakımından Yunanlı, dokusu bakımından Romalıdır. Düşünüşümüz, fikirlerimizi düzene koyuşumuz, söz ve hareketlerle kendimizi ifade edişimiz Yunanlılara değil, Romalılara benzer. Nereye gidersek gidelim, ayaklarımızın altında Romalıların döşediği yolları buluruz. Siyasi ve sosyal alanda olduğu kadar, edebiyat alanında, ticaret ve endüstrimizde, hukuk ve yönetim sistemlerimizde, şehir ve toplum yaşayışımızda hep Roma’nın meydana getirmiş olduğu şeyleri kullanmaktayız.”*

Roma İmparatorluğu, Mezopotamya, Mısır ve Yunan kültür ve medeniyetlerine ait yüklü bir birikime sahip olmasına rağmen bilimsel alanda gözle görülür bir gelişme sağlayamamış, hiçbir özgün yaratıcı teori geliştirememiştir. Bilim adamı olup dünyayı anlamak yerine asker ve yönetici olup dünyayı düzenlemeyi amaçlamış, ticareti hakir görmüş, teorik konulara (özellikle matematiğe) ilgi duymamışlardır. Yol, köprü ve su kemerleri inşa etme, kamu sağlık hizmetlerini örgütleme, kişi ve kamu ilişkilerini düzenleme, ordu kurma gibi alanlarda ilerlemişlerdir. Cicero [M.Ö. 106-43], bir yazısında Roma'nın su tesislerinden bahsederken, bunların Mısır piramitleri ve Yunan heykelleriyle kıyaslandığında ne kadar faydalı olduğunu vurgulayarak şöyle demiştir: “*Çok şükür Romalılar Yunanlılar gibi faydasız işlerin peşinden koşmadılar.*”

Seneca, Plinius gibi zenginler, resmi eğitim-öğrenim görmeksizin, gözlem, tecrübe ve okumayla diğer alanlara olduğu gibi tıbbı da hâkim olacaklarını düşündüklerinden, Yunanlı kâtiplerin yardımıyla tabiat bilimleri konusunda ansiklopedik eserler düzenlemişlerdir. Sistemsiz yazılan bu ansiklopedilerde gerçek bilgiler ve yeni gözlemler çok azdır.

Roma tıbbının başarısının kısa sürmesini, yüzyıllar sonra, 1543'te Vesalius şöyle açıklamıştır: *“Önce ünlü hekimler, eski Romalıları özenerek el işini hor görmeye başladılar. Hastalarıyla ilgili pis ve kaba işleri kölelerine bıraktılar. Kendileri, elini işe sürmeyen mimarlar gibi nezaret etmekle yetiniyorlardı. Sonra diğerleri onları izleyerek hekimliğin para ve şerefinden vazgeçmeksizin, mesleğin gerektirdiği hoş olmayan işlerden ellerini çektiler. Mesela, hastaların yiyecek işlerini ve pişirme sanatını hastabakıcılara, ilaç hazırlamayı yamaklarına, diğer bazı işlerini de berberlere bıraktılar. Bu da bir süre sonra hekimlerin yozlaşmasına yolaçtı.”*

TARİH GÜNÜMÜZ İLE ÇOK TANIDIK MI ??

Roma tıbbının başarısının kısa sürmesini, yüzyıllar sonra, 1543'te Vesalius şöyle açıklamıştır: *“Önce ünlü hekimler, eski Romalılara özenerek el işini hor görmeye başladılar. Hastalarıyla ilgili pis ve kaba işleri kölelerine bıraktılar. Kendileri, elini işe sürmeyen mimarlar gibi nezaret etmekle yetiniyorlardı. Sonra diğerleri onları izleyerek hekimliğin para ve şerefinden vazgeçmeksizin, mesleğin gerektirdiği hoş olmayan işlerden ellerini çektiler. Mesela, hastaların yiyecek işlerini ve pişirme sanatını hastabakıcılara, ilaç hazırlamayı yamaklarına, diğer bazı işlerini de berberlere bıraktılar. Bu da bir süre sonra hekimlerin yozlaşmasına yolaçtı.”*

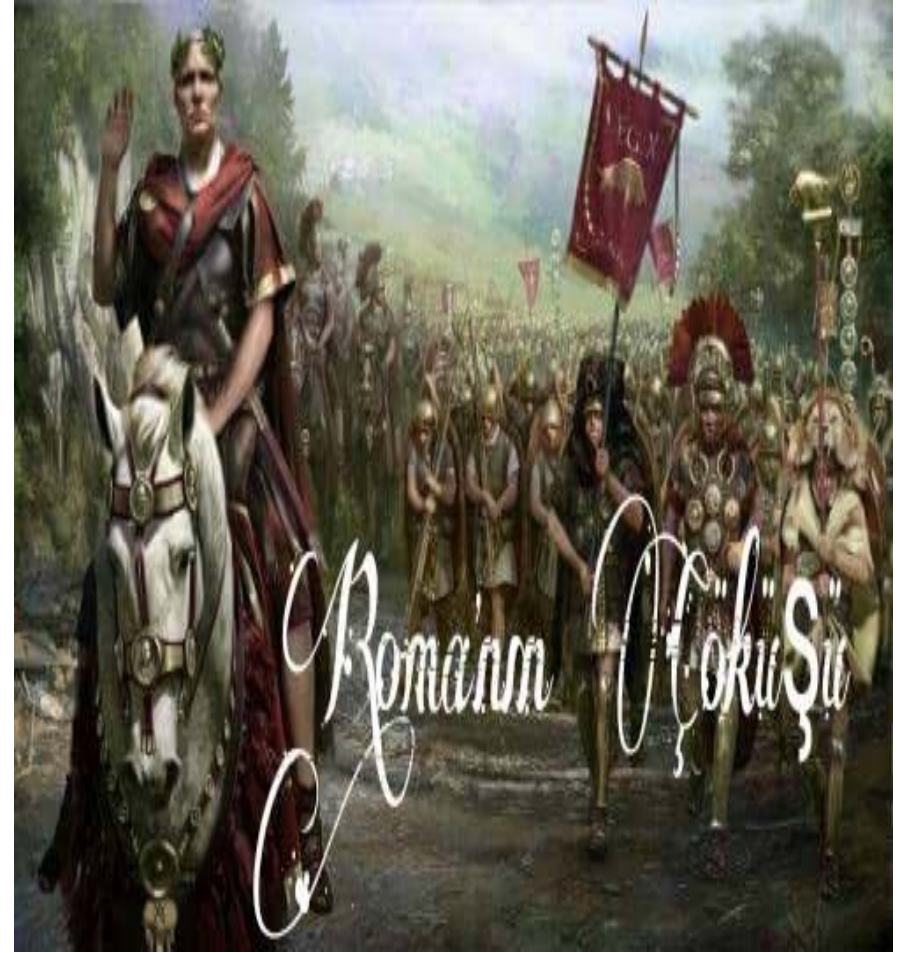
Hastalıklar

M.Ö. I. yüzyılda, antik dünyanın hemen her köşesinden ithal edilen mallarla dolu çok zengin bir merkez olan Roma'da sivil ve askeri toplulukların çok hareketli olması ve hızlı şehirleşme bölgesel hastalıkların yayılmasına yolaçmıştır. M.Ö. 166'da Roma'yı kasıp kavuran veba salgınını ordu getirmiştir. M.S. 200 yıllarından itibaren, o güne kadar bölgelerde sınırlı kalan hastalıklar imparatorluk coğrafyasına yayılarak büyük kayıplara sebep olmuş, nüfusun azalmasıyla birçok bölge sıkıntı çekmeye başlamıştır.

- M.Ö. I. yüzyılda, antik dünyanın hemen her köşesinden ithal edilen mallarla dolu çok zengin bir merkez olan Roma'da sivil ve askeri toplulukların çok hareketli olması ve hızlı şehirleşme bölgesel hastalıkların yayılmasına yolaçmıştır.
- M.Ö. 166'da Roma'yı kasıp kavuran veba salgınını ordu getirmiştir. M.S. 200 yıllarından itibaren, o güne kadar bölgelerde sınırlı kalan hastalıklar imparatorluk coğrafyasına yayılarak büyük kayıplara sebep olmuş, nüfusun azalmasıyla birçok bölge sıkıntı çekmeye başlamıştır.

- Roma İmparatorluğunun çöküşünün sebepleri hakkında fikir ayrılıkları vardır. Bürokratik refah devletinin doğuşu ve kendini kabul ettirışı, tarımın gerilemesi, verimliliğin azalması, köylü sınıfının yükselmesi, vergilerin ağırlığı, siyasi entrikalar, ahlaki sapıklıklar, göçler, barbar istilaları, kurşun zehirlenmesi ve -bazı yazarlarca en önemli etkenlerden biri olarak kabul edilen- çok sayıda insanın bedenlen-ruhen çökmesine ve ölmesine yolaçan salgın hastalıklar, sıtma pandemileri Roma'nın yıkılışını hazırlamıştır.

- Hekimler Hekimlik Romalıların asaletine yakıştırılamadığından tıp gibi pratik bir bilim bile Yunanların elinde kalmıştır. Bu bakımdan, Yunanlı hekimler gelmeden önce Roma'da hekim yoktu denebilir.
- Plinius'un ifadesiyle, "Roma altı yüz yıl hamamdan başka hekim tanımamıştır". Aile reisleri (pater familial), ev halkının ve kölelerinin sağlığında kendilerini yetkili gördüklerinden hastalara ilaç vermiş veya yetkili kıldıkları kişiyi görevlendirmişlerdir. Plinius'a göre, Roma'ya gelen ilk Yunan hekim olan Arkagathos'a, M.Ö. 219'da Peloponnessos tarafından vatandaşlık verilmiş ve çalışma imkânı sağlanmıştır.
- Cerrah olarak uygulamalarında bıçağını ve dağlamalarını acımasızca kullandığı için adı cellat'a çıktığından şöhreti uzun sürmemiştir. Arkagathos'tan sonra 100 yıl kadar boşluk yaşanmışsa da, -başta Asklepiades olmak üzere- daha sonra gelen Yunan hekimler sayesinde yeniden canlanma görülmüştür.

- Yunan hekimler geleneksel Roma değerleriyle çatışan tıp anlayışları sebebiyle şüpheyeye yolaçmış, düşmanlıkla karşılanmışdır.
- Plinius'un şu sözleri buna işaret eder: "Hekimlikleri bizim için tehlikeyi biraz daha arttırıyor, yaptıkları deneyler de bizi ölüme sürüklüyor; bir hekim insanı mutlak bir kararlılıkla öldürebilen tek kişidir.. H
- astaların kaderi sözkonusu iken çıkarıcılıklarından ve açgözlü pazarlıklarından burada bahsetmeye kalkışmayacağım bile!.." Cato [149-234] ise şöyle demiştir:
- "Değersiz, dik kafalı insanlar olan Yunanlılar, edebiyatlarını bize getirirlerse herşeyi bozup çürütecektirler; daha kötüsü, hekimlerini ülkemize yolladıkları takdirde halkımızı tıp ilmi yoluyla öldürmeye kararlıdırlar."

ROMA UYGARLIĞINDA HEKİM KÖLE İDİ

- Soylu sınıf, yemek pişirme kaplarının, su borularının, içki fıçılarının kurşundan olmasından dolayı tehlike sınırın üstünde kurşun almıştır.
- Bu da kabızlığa, felçlere, erkeklerde kısırlığa, kadınlarda düşüklere yolaçmıştır. Ölüm oranının yüksek, doğum oranının düşük olması sonucunda elit tabaka azalmıştır.
- Kâtipler, öğretmenler, işçiler gibi hekimler de köle statüsüne dahil edilmiştir. Buna rağmen, kısa zamanda sorumluluk taşıyan mevkilere yükselebilmiş, büyük servetler kazanabilmişlerdir. Roma'da hekimlerin çoğu Yunan, Yunan kökenli köle veya köle çocuklarından oluşmuştur. M.Ö. 46'da, Jul Sezar'ın (Iulius Caesar) yabancı hekimlere vatandaşlık hakkı tanımasıyla hekimlik itibar kazanmıştır

ANTİK EFES'DE TIP KONGRE SEMPOZYUM VE TIP KONFERANSLARI DÜZENLENİRDİ

- Tıp sanatının gelişmesi için Ephesos'ta hekimler arasında yarışmalar düzenlenmiş, kazananlara yüksek mevkili görevler verilmiştir.
- Varlıklı ailelerin hekimleri dışında, yerleşim merkezlerinde çalışmaları için şehir meclisleri (archiatus) tarafından dolgun maaşlı hekimler atanmış, hastalardan şükran nişanesi olarak ücret kabul etmelerine müsaade edilmiştir.
- Roma'da hekimlerin hayat standartlarının hayli yüksek olduğu söylenebilir.
- Galenus'un bir operasyon için 400 altın aldığı rivayet edilir.
- Hekimler vergiden ve mecburi hizmetten muaf tutulmuştur. M.S. 160'da, ağırlaşan vergilerden dolayı sıkıntı çeken yükümlüleri rahatlatmak için, İmparator Antoninus Pius tarafından, vergiden muaf hekimlerin sayısı başkentlerde 10, büyük şehirlerde 7, küçük şehirlerde 5'ten fazla olmamak üzere sınırlandırılmıştır. IV. yüzyılda, devlet hekimlerinin en az 7 hekim tarafından seçilmesi zorunluluğu getirilmiştir.

Tıp Düşüncesinin Gelişmesi

kutsal dönem

tıp okulları dönemi

galenik dönem

Karaciğer Falı (Hepatoskopi)

- Mezopotamya kültüründe karaciğer, hayati fonksiyonların en önemli organı, duyguların ve heyecanın merkezi, ruhun barınağı olarak kabul edilirdi. Günlük hayatta kullanılan “kalbin dinlensin, karaciğerin yatışsın”, “karaciğeri yanar” sözleri bu inancın yansımasıydı.
- Mezopotamya’da karaciğer falı (hepatoskopi), tanrılar tarafından önceden tespit edilen geleceğe ilişkin olayların veya kötü ruhların sebep olduğu hastalıkların sonucunu öğrenmek için kullanılırdı. Karaciğerin tetkiki, önceden belirlenmiş mukadderatın aynaya akseden görüntüsü gibiydi. Sunulan kurbanı kabul eden tanrı, kurbanı sunan kişinin karaciğerini kendisinininkiyle özdeşleştirirdi. Yani, mukadderata ilişkin olaylar, tanrının kişi hakkındaki iradesini göstermekteydi.

Karaciğer falı bârûlar tarafından şöyle bakılırdı:

- Tan yeri ağarırken, tanrının hoşlanacağı lekesiz bir koyun veya keçi yavrusu seçilir, üzerine susam şarabıyla dolu dört toprak kap, üç düzine ekmek, bir miktar bal ve kaymak, biraz da tuz konmuş masanın önündeki mangal eşelendikten sonra,
- “kulun x, sabahın erken vaktinde senin huzurunda bu kurbanı sunuyor; organları tam, vücudu sağlam bu semiz koyun yüzünden o sana hoş görünsün” denir,
- hayvanın karnı yarılr, karaciğerinin durumu ve komşu organlarla ilişkisi incelenir, parçalanmadan çıkarılıp masanın üzerinde incelemeye alınır, büyüklüğü, girinti ve çıkıntıları, rengi, kıvamı, loplari, çukurlukları gözlenirdi.
- Mesela, sistik kanal yassılaşıymışsa hastanın öleceğı, lenfatik kanal yassılaşıymışsa yaşayacağı, karaciğerin oynak parçası sağa veya sola dönmüşse iyi ve kötü belirtiler arasında gidip geleceğı düşünülürdü.
- (Zeytinyağıyla da fal bakılırdı. Kâhin rahipler (abkallu), kaptaki suya bir damla zeytinyağı damlatır, yağın aldığı şekillere bakarak hastanın iyileşeceğıne veya öleceğıne dair hükümler çıkarırlardı.)

Hepatoskopi, Babillilerin, kehanet için kullandıkları bir yöntem. Genellikle kuzu ve keçi ciğeri olmak üzere hayvan karaciğerlerinin incelenmesine dayanır. Günümüzde bir çeşit fal gibi tanımla

Hepatoskopi, Mezopotamya'da bir tıbbi yöntem olarak kullanılıyordu .

Kutsal Dönem Tıbbı

Plinius (M.S. I)
'tıp yok, hekimler var'

Etrüsk Tıbbı

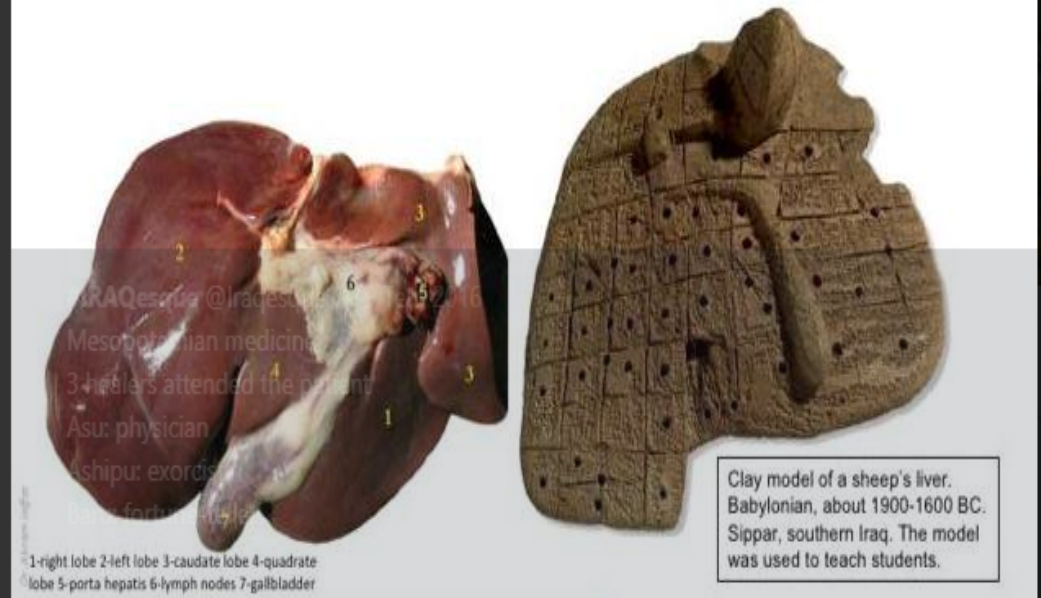
tıbbi gelenekleri antik Mezopotamya'ya
benzer (hepatoskopi)

- Bârûlar, ihtisas gerektiren bu falı öğretebilmek için çeşitli malzemelerden karaciğer modelleri hazırlatmış ve karaciğerdeki değişikliklerin nelere delalet edeceğini kaydetmişlerdir. M.Ö. 3000'lerde Mezopotamya'da başlayan karaciğer falı, Hititler zamanında Anadolu'da, Suriye ve Filistin'de, Etrüskler zamanında İtalya'da uzun süre kullanılmıştır. Bu bölgelerde yapılan arkeolojik kazılarda, kil, alçı ve madenden yapılmış karaciğer modelleri bulunmuştur.
- Zararsız ve psikolojik yönden etkili bir işlem olan karaciğer falı, antik dünyada, acı çeken yüz binlerce hastaya umut vererek yardımcı olmuştur.

Other health providers

- Gallabu (barbers): marking and unmarking of slaves and performing dental surgery.
- Baru:
 - Practiced hepatoscopy to predict, believing that the liver was the seat of the soul.
 - Used individual markings or overall shape of a sheep liver.
 - Diagnosis and prognosis were made by consulting a coded model of a sheep's liver.

Tıp Okulları Dönemi

'Atomistler'

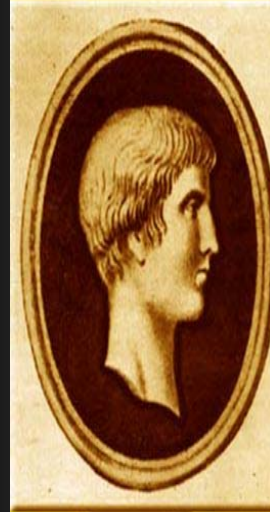

Bitinyalı Asklepiades (M.Ö. 124-70)

İnsan organizması bir "atomlar bütünü" idi.
Bunlar "porlar" aracılığıyla sürekli değişim
ve hareket halinde idiler

Asklepiades'e göre ateş, iltihap ve ağrılar bu
atomların kötü konumu nedeniyle idi

Tıp Okulları Dönemi

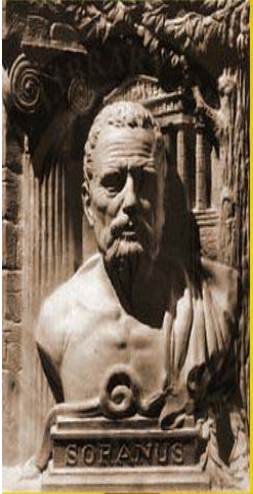
"Şimdi gladyatörsün, daha önce göz hekimi idin.
Şimdi gladyatörken yaptığını, o zaman hekim iken de
yapıyordun"

"Hastayım, Symmacchus'a haber gönderdim,
İşte geldi, yüzlerce öğrenci de onun arkasından
geldiler,
Buz gibi elleriyle göğsüme dokundular,
Evvelden ateşim yoktu, fakat şimdi yanıyorum."

Martial (M. S. 40-120)

- **Asklepiades** [M.Ö. 124-40] Bitinya (Bursa) doğumludur. Roma'ya ilk giden hekimlerdendir.
- Bir retorik ustasıyken Roma'da tıbbın parlak geleceğini görerek hekim olmuştur.
- Halkın Yunan tıp teorilerine olan tepkilerini sezmiş ve Romalıların düşüncesine uygun tedavi yöntemi ortaya koymuştur.
- Sıvılar teorisini reddederek o dönemlerde çoktan terkedilmiş olan atom teorisini benimsemiş, **Celsus** ise gelenekleri
- yıkıp tedavi metotlarını büyük ölçüde değiştiren büyük bir hekim olarak görmüştür.
- Hastalıkların insan bedenini oluşturan atomların karışıklığı, sağlığın ise normale
- dönmesiyle meydana geldiğini söylemiştir. Kan alma, lavman gibi abartılı tedavilere
- sırtını dönmüş, o dönemde çok kullanılan mide bulandırıcı ilaçlar yerine
- banyo, kültür-fizik ve basit ilaçlar kullanmayı tercih etmiştir.
- **Plinius** [23-79] Roma edebiyatında Yaşlı Plinius olarak tanınan Gaius Plinius Caecilius Secundus, yüksek devlet görevlerinde bulunmuş bir asildir. Bilime merakından dolayı, görevi dışındaki bütün zamanını okuma, not alma ve eser yazmaya ayırmıştır. Büyü kitaplarına itibar etmeyip tedavide yalınlığı tercih etmiş; polifarmasi, pahalı ilaçlar, paraya düşkün hekimler, Hint-Arap kökenli tedavi yöntemlerinden yakınmış ve bunların hilelerini ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Son görevi olan donanma komutanlığı sırasında, 79'da faaliyete geçen Vezüv yanardağının gazlarıyla zehirlenerek ölmüştür.
- Soranus [I. yy] Efes doğumludur. İmparator Traianus ve Hadrianus zamanında [98-138] Roma'da hekimlik yapmış antik çağın en büyük kadın hastalıkları ve doğum uzmanıdır. Methodist tıp ekolünün sadık bir mensubu olarak hastalıkları akut ve kronik olarak ikiye ayırmış; kronik hastalıklarda, mesela dismenore'de sıklık tedaviyi seçmiştir. Büyük hekimler gibi kendini kısıtlamamış, karşılaştığı her durumu gözlemleriyle çözme yolunu seçmiştir. Biyolojik ve tıbbi bilimler konusunda 20 kadar eser bırakmasına rağmen bunların pek azı Yunanca'da korunabilmiştir.

Tıp Okulları Dönemi 'Metodistler'

Laokdikyalı Themisson (M.Ö. 123–43)

Epiküryen felsefe

Evren aklın (tanrının müdahale edemediği) tesadüfen bir araya gelen fevkalade küçük sonsuz atomlardan oluşuyordu.

Metodikler olayların kutsal niteliğini reddediyordu, hastalıklara açıklama getirmişlerdi.

*Tonus fazlalığı (veya striktum) apopleksi den sorumlu idi.
Hâlbuki atoni (veya laksum), kolera, hemoroide neden oluyordu.*

Efesli Soranus (M.S. I yy.)

Aydınlı Thesallos (M.S. I yy)

Tıp Okulları Dönemi 'Eklektistler'

Apamee'li Archigenes (MS I. yy)

hastalıklar sadece bilinen nedenlerle değil, çok sayıda gizli etkenlere de bağlı idiler.

eklektizm, her tıbbi gerçeğin tecrübeye dayandığı konseptini kabul eder.

Anazarba (Adana) doğumlu Pedanius Dioskorides, İmparator Claudius [41-54] ve Neron [54-68] zamanında yaşamış bir ordu hekimi olup antik çağın en ünlü tıbbi bitkiler uzmanıdır. Orduyla gittiği Kuzey Afrika, Suriye ve Anadolu'da araştırmalar yaptığı söylenir.

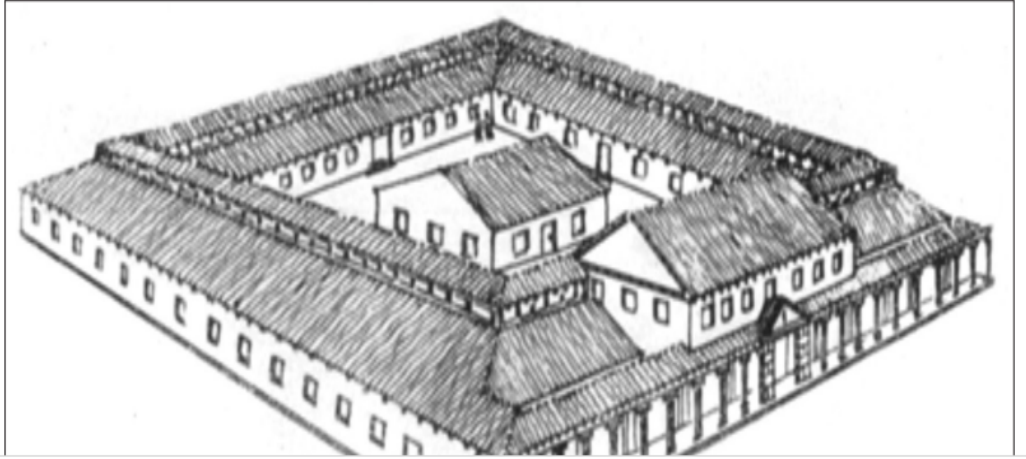

Dioskorides

Materia Medica

Mükemmel teşkilatlanmış Roma ordusunun hasta ve yaralı askerlerinin tedavisi için geniş avlulu askeri hastahaneler (*valetudinariun*) ve askeri sağlık birlikleri kurulmuştur. Roma ordusunun komutanları, düşman ordularından çok bulaşıcı hastalıklardan çekindikleri için, askeri sağlık birliklerine, yaralanan askerleri tedavi etmenin yanında birliği salgın hastalıklardan koruma görevi de verilmiştir. Askerlerin nekahet dönemlerini geçirmeleri için kaplıcalar da kullanılmıştır.

Galen'in tıptaki başarıları,

- Hastanın nabzına dikkatle bakılıp takip edilmesi ve hastalığın teşhisi.
Hastanın idrarının taranması.
Katarak Tedavisi
Psikolojik rahatsızlıktan kaynaklanan fiziksel belirtilerin teşhisi.
İdrarın böbreklerde oluştuğunun kanıtı.
Atardamarların, önceden düşünülmüş gaz halindeki hava yerine sıvı kanı taşıdıkları.
Optik sinir ve akustik sinir gibi 12 kafa sinirinin 7'sinin tanımlanması.
İki kan türünün belirlenmesi (kırmızı ve koyu kırmızı)
Kalbin tek bir yönde kan dolaşımına izin veren dört valf bulunduğunun keşfedilmesi.

Galen Çok İyi Eğitim Aldı ve Bergama'nın Başkâhin Tapınağı'nın gladyatörlerine doktor oldu.

- ROMA EKOLÜ GALEN (GALENOS, CALINOS) MS.129- MS.199
- MS 2. yüzyılda yaşamış Bergamalı hekim. Deneysel fizyolojinin kurucusu ve tıp bilgisinin her dalına katkılar sağlayan, tıpta yüzlerce yıl etkili olmuş önder hekim.

Yaşamı ve Tıp Eğitimi

- Galen babasının isteği üzerine Bergama'da tıp eğitimi yaptı, oradaki Aeskulapyonda pratik eğitim aldı, Başrahabin gladyatörlerinin hekimliğini yaptı. İzmir, Korintos ve İskenderiye'ye gidip çağının en önemli hekimleriyle çalışarak bilgisini ilerletti.
- MS 157 de 28 yaşında Bergama'ya döndü, gladyatörlerin başhekimisi oldu, karşılaşmalar sırasında yaralananların tedavisini yaparken anatomi bilgisini geliştirdi. Yaraların tedavisi için en etkili yöntemleri araştırdı. 32 yaşında Roma İmparatorluğunun başkenti Roma'ya gitti. Marcus Aurelius'un sarayına hekim oldu. Bu görevi sırasında eserlerini yazdı. Bu eserler 1500 yıl tıpta etkili oldu.

Galen'in Tıbbı Katkıı

Anatomi alışmaları çok önemlidir. Hastalardaki gözlemlerine Roma'da maymunlar üzerine yaptığı incelemeleri katmış ve Hipokrat'ın anatomisine bir çok ilaveler yapmıştı. Kas ve kemiklerin ayrıntılarını inceledi, kafa sinirlerinin yedi çiftini, kalp kapakçıklarını tanımladı. Maymunlar üzerinde yaptığı fizyoloji deneyleri de önemlidir. Kasların çalışmasını denetleme mekanizmasını inceleyebilmek için omuriliğe kesi yaptı, duyu ve motor sinirler arasındaki farkı gösterdi, idrarın idrar kesesinde değil de böbreklerde oluştuğunu ispat etti. Hipokrat'ın koyduğu dört sıvı teorisini kabul ederek, geliştirdi. Sağlığın kan, kara safra, sarı safra ve balgamdan ibaret dört sıvının dengesine bağlı olduğu, ayrıca PNEUMA denen ve kanda bulunan çok hafif bir buharın vücuttaki birçok olayda sorumlu olduğunu öne sürdü. Atardamarlarda hava değil kan taşındığını deneysel olarak ispat etmiş, böylece 400 yıllık yanlış bir kabul düzeltmişti.

Galen ve Kan Dağılım Teorisi

- Galen'in tıbbı en önemli katkılarından biri de "Kan dağılım teorisi" dir. Tıpta W.Harvey'e kadar 1600 etkili olmuştur. Teori özetle şöyledir: Kan yapılan merkez Karaciğer'dir. Ağız yoluyla alınan gıdalar midede vücuda yararlı doğal ruha dönüşür ve karaciğere gider. Karaciğer toplardamarların başlangıç noktasıdır, kan buradan damarlar yoluyla periferde dağılır. Bu dağılım Gel-Git (Med-Cezir) olayı gibidir,yükselir, dağılır ve çekilirler. Kalan kan kalbe gider, kalpte sağ karıncık ile sol karıncık arasında bölmede küçük delikçikler vardır ve buradan geçer. Kan periferde yok edilir ve Karaciğerde devamlı yeni yapılır.

Galen ve Tedavisi

- Galen tedavide polifarmasi (birçok ilacın bir araya getirilmesi ile hazırlanan ilaç) kullanırdı.
- Çok ilaç kullanarak hızlı etkili olmak isterdi. Onun hazırladığı ilaç reçeteleri çok uzun yıllar uygulanmıştır.
- Tıbbı hızlı tedaviyi sokan bu bir çok ilacın bir arada kullanılması yani Galen usulü ilaçlar tıpta yüzlerce yıl etkili olmuştu.

- Toplum Sağlığı Roma imparatorluğunda yemek pişirme, ısınma, temizlik gibi bazı temel işler, imkânlar sınırlı olduğu için neredeyse hiç yapılamamıştır.
- Ayrı bir mutfak, tabandan ısıtma, özel tuvalet ve banyo, su tesisatı gibi imkânlarla yalnız zenginler sahip olabildiğinden insanların çoğu daha azıyla yetinmek zorunda kalmıştır.
- Tuvaletlerin genellikle mutfakta olması -başta askarit gibi bağırsak hastalıkları olmak üzere- birçok hastalığın yayılmasını kolaylaştırmıştır. Temizlenmek, egzersiz yapmak, dostlarla görüşmek için hamamlara gidilmiştir.
- Hamamların, temizlenme ve sosyal ilişki ortamı ve tıbbi tedavi merkezleri olduğu söylenebilir. Erken çağlardan itibaren, özellikle Asklepiades zamanında, hekimler sağlığı korumak ve hastalıkları iyileştirmek için banyoyu tavsiye etmiştir.
- Romalılar, geçmişte çoğunun yanında yerel bir tanrının veya kutsal bir ruhun bulunduğu inanılan kaplıca ve mineralleri koruyup geliştirmiştir.
- Mükemmel hesaplanmış teknikler kullanılarak, ters yönlü sifonlarla, farklı derinliklerde inşa edilen su depolarının bir kısmı yakın zamana kadar kullanılmıştır.

MESİR MACUNU

- Mesir macununun gemişı 2000 yıl öncesine dayanır. Pontus kralı VI. Mithridates'in [M.Ö. 132-63] zehirlenmekten korunmak amacıyla hazırladığı terkip, daha sonra Roma'da Neron zamanında, Andromaque tarafından th riaque adıyla geliştirilmiş ve popüler olmuştur. Başta zehirlenmelere karşı kullanılan bu terkip, daha sonra her derde deva bir ilaç durumuna gelmiştir.
- İşlam dünyasında, 750-950 yılları arasında, Antik Yunan dünyasının bütün eserleri Arapça'ya tercüme edilmiştir. Bu tercümelerde, Arapça karşılıkları olmayan bazı Yunanca kelimeler, okunuşları Arapça'ya uydurularak, tahrif edilerek kullanılmıştır. Mitridates'in terkibi de tıbbi eserlere misridates/misiridates/misroditus/misr dit s/misriditus olarak girmiştir. Bunun en açık delili, Huneyn bin İşh k'ın, Hippokrates ile Galenus arasındaki hekimleri sayarken Mithridates'ten "misridit s s hib 'l-ak k r" (bitki kaynaklı ilaç yapıcısı, eczacı) olarak bahsetmesidir. İşlam hekimleri, mesela Taber , Mec s , İbn Hubel ve Antak  de ufak değişikliklerle terkipten aynı isimle bahsetmişlerdir. Bazı eserlerde mejdikos/ mısır-ı taytis olarak da yazılmıştır.

Yunanca'da th harfleri s gibi telaffuz edildiği için, Doğu kültürüne yabancı olan bu kelimenin mithridates misridates misridius misrûditû misrititûs misir mesir'e dönüştüğünü belirtmiştir.

- Klasik Osmanlı tıbbının temel kaynakları, başta İbn Sînâ olmak üzere İslam hekimlerinin yazdığı eserlerdir.
- Misrûditûs, Hacı Paşa'dan itibaren İbn Şerîf, Kahvecizâde, Sâlih bin Nasrullah gibi birçok Osmanlı tıp yazarının kitaplarında yer almıştır.
- Ayrıca, İmâmeddîn Ebi Abdullah Muhammed ibnü'l-Abbâs'ın [ö. 1287] Kitâbu'l-Misrûditûs adlı müstakil bir eseri vardır. İbn Sînâ'nın terkibi, Galenus'un 47 maddeli terkibinden 13 madde fazladır. Osmanlı hekimleri İbn Sînâ'nın 60 sayısını benimsemiş ve ufak değişikliklerle bu terkihi devam ettirmişlerdir. Mesir macunu terkiбинin de temelde aynı olması gerekir.
- Ancak zamanla, terkipteki maddelerin teminindeki güçlük sebebiyle azaltılmış veya değiştirilmiş olmalıdır. Çünkü mesir terkibine giren bitkilerden bir kısmı Anadolu florasında bulunmamaktadır. Bugün mesir macununun içinde 12 kadar baharat bulunmaktadır.
- Formülün 41 maddeden meydana geldiği inancı, halkın bu sayıya atfettiği mistik özellikten gelmektedir. (41 sultanlara adak, 41 yasin okumak, 41 kere maşaallah..)

- Kybele inancının merkezi olan Manisa ve çevresinde (Phrygia), tabiatın uyandığı günlerde (21 mart), Phrygia ırmağı Sangarius'un (Sakarya) kaynağında suya çiçek (özellikle menekşe) atılarak kutlanan Attis, yani bahar şenliklerinden bugün de birşeyler kalmış olabilir.
- Kybele'nin tapım merkezlerinden biri olan Manisa'da, baharın başlangıç günü olan 21 martta mesir bayramının kutlanması ve Sultan camii'nin kubbelerinden halka macun atılması Anadolu'nun yerlisi olan bir inancın devamı olabilir mi? Araştırılmaya değer!

Mithridates zehirlenmiş bir hastayı tedavi ederken

ORTA ÇAĞ AVRUPA TIBBI

- Yakınoğu ve Avrupa, ortaçağ boyunca, iki inancın temsil ettiği medeniyetlere sahipti. Bunlardan biri, Doğu'da bütün bilimlere destek olan, gelişmesini teşvik eden ve antik dönem eserlerini kaybolmaktan kurtaran İslam medeniyeti²⁵; diğeri ise Batı'da Hristiyan medeniyetiydi.
- Ortaçağın karanlık döneminde, düşünce yerine inanç, eleştiri ve tartışma yerine körü körüne benimseme, bilgi yerine skolastik felsefe, bilim yerine din, bilimsel yapıt yerine Kutsal Kitap (İncil), ulus yerine Hristiyan topluluğu, ülke yerine kilise, hükümdar yerine papa, bu dünya yerine öbür dünya önemliydi.
- İnsanlığın daima utanç duyacağı bu kapkaranlık ağı “biraz kilise, biraz teoloji, biraz engizisyon, biraz da yanmış insan eti kokar” diye niteleyenler vardır.

- Ortaçağ'da Kilise, Hristiyanlara şu inançları benimsetiyordu: Kilise kan dökülmesinden nefret eder, o nedenle anatomi uygulamalarına ve otopsi yapılmasına karşıdır. Ölülerin dirildiği gün gövde bütünlüğü olmalıdır. Otopsi yapılırsa, dirildikleri gün parçaları bir araya gelemmez... Hastalık, Tanrının insanlara günahlarından dolayı verdiği bir cezadır, aşı yaptırmak cezayı etkisiz kılmaya çalışmak, Tanrıyı kızdırır; bu nedenle aşı yaptırmamak gerekir.

Bu tedavi yollarından bir kısmı, antik dönem Asklepios inancının Hristiyan kılıfı içinde devam etmesidir.

Asklepionlardaki uyku odaları yerini kiliselere, Asklepios da Hz. İsa'ya ve azizlere bırakmıştır.

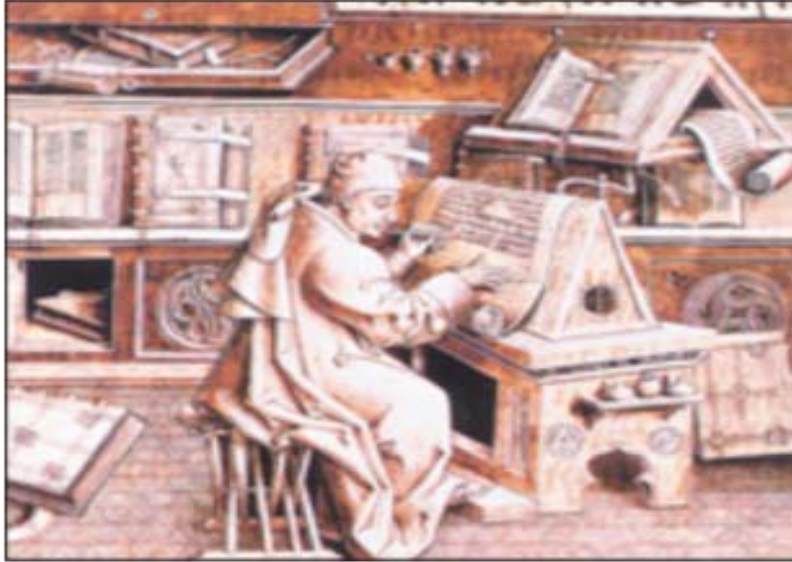
- Pozitif bilimlerin gereksiz ve faydasız olduğunu, Tanrı dışında hiçbir şeyle ilgilenmemek gerektiğini telkin eden kilise, dinin yumuşak bakmasından dolayı tıpla tartışmaya girmemiştir. Buna karşılık, Hz. İsa'nın bazı hastaları mucizevi yollarla tedavi etmesi (körün gözünü açması, cüzamlıyı iyileştirmesi, ölüyü diriltmesi..), hastalara merhamet ve şefkat göstermesi, havarilerinden hastaları tedavi etmelerini istemesi.. dini inanca dayalı tıp anlayışını ortaya çıkarmıştır.
- İnsanlar, ruhlarını kurtarmak için bedenlerini ihmal etmeleri gerektiğine inanmış; yıkanmaktan, genel temizlik kurallarını uygulamaktan çekinmişlerdir.
- Şifayı Tanrı'nın mucizelere bağlamak yerine tabii sebeplerle açıklamak en büyük günahlardan biri sayıldığından, tedavi için mucizelere sığınılmış, kiliselerde yatılmış, dua edilmiş, şifa verici azizlerin mezarları ziyaret edilmiş ve eşyasına dokunulmuştur. Bu azizlerden Sebastian'a veba, Rocus'a frengi, Job'a (Yunus) cüzam, Lucie'ye göz, Artemis'e cinsel organ hastalıkları için başvurulmuştur. Hastalara yardım etmek dini görev halini aldığından kilise hekimliği diye bir kurum ortaya çıkmıştır. Hristiyan azizlerinin mezarlarından ve eşyasından şifa beklentisi putperest dönemin fetişizminden başka birşey değildir. Asklepios kültündeki dualar ve hasta organ örneklerinin Tanrı'ya adanması aynen kullanılmaya devam etmiştir.

Deride ve genellikle de boyunda görülen, lenf boğumlarının şişkinliğiyle kendini gösteren bir tüberküloz türü, yani bir tür deri veremidir.

- Ortaçağda kralların gazabı olarak isimlendirilen sıraca (scrofilosis= Deride ve daha çok boyunda görülen, lenf düğümlerinin şişmesiyle seyreden tüberküloz türü) hastalığının kralların elini sürmesiyle geçeceğine inanıldığından, kral, yılın belli günlerinde, bir altın karşılığında elini hastaların başından çenesine ve bir kulağından diğerine gezdirmiş (haç işareti), bir taraftan da “kral sana dokundu, Tanrı seni iyileştirecektir” demiştir. Fransa kralı Charle’ın 1662-82 yılları arasında 92 000 sıracalı hastaya elini sürdüğü rivayet edilmektedir.

Monte Cassino manastırı

Manastırda kitap çoğaltan rahip

Manastır bahçelerinde tıbbi bitki yetiştirilmiş, bu bitkiler aziz ve azizelere dua edilerek toplanmıştır. Kadın manastırlarından birinin rahibesi olan Bingenli Hildegarde, *hatmi, karahindiba, kediotu, kekik, ksrkotu, pelinotu, haşhaş* gibi tıbbi bitkilerden bahseden halk tıbbına ait kitabını manastırda yazmıştır. Bitkilerin şifasına inanmak bazı din adamlarınca Tanrı'ya güvensizliğin belirtisi olarak görülmüştür. Tatia şöyle demiştir: *“İlahi kudret yerine, neden köpekler gibi otlar, geyikler gibi yılan, domuzlar gibi ıstakoz, aslanlar gibi maymunla tedavi olmayı tercih ediyorsun? Bunlar, budala ve zayıfları kandırarak, insanı Tanrı'dan yüz çevirtmek isteyen şeytanlarla, kötü ruhların ortaya attıkları yollardır.”*

Kilise, manastırlarda ilkel şartlarda hastalara yardımcı olmaya çalışan rahiplere, duayla geçirilmesi gereken zamanı hastalara ayırarak israf ettikleri gerekçesiyle iyi gözle bakmamıştır. Hatta, 1163'te Papa III. Alexander'in, kilise mensuplarına tıp tahsilini, Hıristiyanlara da Müslüman ve Yahudi hekimlere muayene olmayı yasaklaması birçok dini meclis tarafından onaylanmıştır. Buna rağmen, XVIII. yüzyılda taşra hekimleri ortaya çıkana kadar, rahip-hekimler gözden uzak yörelerde çalışmalarına devam etmiştir.

Skolastik Düşünce

- : Ortaçağ'da Kilise'nin baskın olduğu bir dönemde Kilise'nin özgür düşünce ortamının önüne geçip tek doğrunun İncil'deki bilgilerin olduğunu savunan bir düşünce tarzıdır.
- Ki artık İncil'e göre değil tamamen kendi çıkarları doğrultusunda din adamları hareket etmeye başlamış, Cennetten toprak satmak, insanların topraklarını almak için Engizisyon mahkemelerinde bir çok insan idam edilmiştir. Kilise böylelikle toplumun yeni icatlara, buluşlara engel olmuştur. Örnek olarak Dünya'nın düz bir tepsi olduğunu, bunun tersini iddia edenleri idam etmeye çalıştığını söyleyebiliriz.

Orta Çağda Sağlık Hizmetleri ve Hekimlik Gerilemiştir.

Gerçek hekimler ise kilisenin onayıyla, İncil ile Galenus'un tıp anlayışını sentezleyerek mesleklerini yürütmüş; aksi takdirde sihirbazlıkla suçlanıp ağır cezalara çarptırılmışlardır. Kilise hekimlerin çoğuna dinsiz gözüyle bakmıştır. Bu sebeple toplumda, *“ubi sunt tres medici, ibi sunt duo athei”* (üç hekimin bulunduğu yerde iki ateist vardır) düşüncesi hâkim olmuştur. XIII. yüzyılda kilise, *“ecclesia abhored ad sanguine”* (kilise kandan nefret eder) gerekçesiyle rahiplere cerrahi operasyonları yasaklamıştır.

Hekimlerin zor şartlarda görev yapmaya çalıştığı bu dönemde, tıbbi ve hekimliği teşvik edenler de olmuştur. Mesela, Karl Stadt'ın *“hasta hekime gideceğine, Tanrı'ya yalvararak onun iradesini beklemelidir”* sözüne karşılık Martin Luther şöyle demiştir: *“Acıkınca yemek yemiyor musun? Nasıl et, su, Tanrı'nın bahsettiği birer nimetse, hekimlik de öyle bir nimettir. Ondan da istifade edebilirsin!”*

Roma İmparatorluğu zamanında en gelişmiş kurumlar olan hukuk ve tıp, ortaçağın başlarında devletin yıkılmasıyla ortadan kaldırılmıştır

- Eskiçağa nazaran Ortaçağ tıp zihniyeti bu kurumun düşüncüyü baskılayan ve seküler odakları tehdit olarak algılayan yapısı sebebiyle kazanımlarını kaybetme tehlikesiyle karşılaşırken, kilise tekeline girmekten de kurtulamamıştır. Kilisenin baskıladığı ve arka bahçesi durumunu getirdiği tıp dünyası, XI. yüzyıla kadar tüm dogma ve batıl itikatlarla sarılmıştır.
- Ancak bu tarihten sonra Antik çağın ve İslam medeniyetinin eserleri ve ilerlemeleri, azınlık – seküler kesimlerden oluşan hekimler topluluğunca kiliseden gizlide olsa üzerinde çalışılmaya başlanması, Avrupa tıbbı için yeni bir dönem oluşturmuştur.

Tıp Din Adamlarının Egemenlik Sahasına Girince Gelişme Durmuştur.

- Dinin ve din adamlarının egemenlik sahasına giren tıp, ortaçağ Avrupa'sında bir öğrenme dalı olarak değil, iyileştirici faaliyet olarak görülmeye ve VI. yüzyılın ilk yarısıyla birlikte Hristiyan fikirlerinde farklı ve daha karmaşık bir konuma yükselmiştir.
- En genel ifadeyle, hastalıklar, ortaçağda insan hayatını etkileyen tüm kötülükler gibi insanların düşüşünün ve dolayısıyla günahlarının bir sonucu şeklindeymiş gibi kilise tarafından yorumlanırken tek çarenin bu kuruma sığınmaktan geçtiğinin propagandası Avrupa'da sıkça yapılmıştır

Hastalık Bir CEZA asla Değildir.

Aziz Augustinus olarak bilinen, ünlü Hristiyan düşünür, filozof ve tanrıbilimci ilk kez “devleti tanrının yeryüzündeki temsilcisi olarak tanımlarken” insanların ise dizginlemesi için hastalıkların ceza olarak gönderildiğini aşağıdaki dizelerinde açıkça beyan etmiştir.

Orta Çağın Hastalıklar Hakkındaki Kanıta Dayalı Olmayan Bilim Dışı Düşüncesi

- Orta çağda Katolik inancında :
- “Bu dünyada yaşananlar açıklanabilseydi, oldukça korkunç kötülükleri bünyesinde barındırdığı ve en başından beri insanoğlunun tüm soyunun lanetlenmiş olduğu gerçeğini anlardık...
- Aslında, vücudun kendisinden ötürü, doktorların kitaplarında dahi bulunmayan pek çok hastalığın ortaya çıktığını ve çoğu durumda ya da neredeyse hepsinde tedavi ve uyuşturucuların kendilerinin asıl acı verici olduğu anlaşılır. İnsanlar bundan dolayı hastalıkla uyarılır (Tanrı tarafından) ve öldürülmeden doğru yola girmeleri sağlanırdı

Skolâstik Düşünce

- Augustinus'un hem din adamı olması hem de ortaçağ kilise düşüncesini temsil etmesi sebebiyle söz konusu dizelerinden hastalıkların insanların günahlarının sonucunda Tanrı tarafından verilen bir uyarma cezası olduğu anlaşılmaktadır.
- Bu anlayış sebebiyle kiliseye bağlı cemaatin başına musibetler gelmeyeceğini tek reçete olarak sunan Augustinus'un resmi kilise görüşü, tamamen o döneme kadar kazanılan tüm tıbbi bilgileri reddetme anlamında iken yenilerinin üretilmesinin yolunu da doğrudan kesen skolâstik düşünce tarzının tezahürünü de yansıtmaktadır.

Tacitus ve Sezar'ın kayıtlarına göre, Cermenlerin sabah ilk iş olarak sıcak banyo yaptıkları bilindiği halde, soyunmak ve yıkanmak, papazların utanma duygusu gerekçesiyle günah sayılmıştır. Çağın Müslüman gezgini Tartûşî, Avrupa'da gördüklerini şöyle aktarmıştır: *“Avrupa’da Hristiyanlardan daha pis hiçbir şey göremezsiniz. Senede bir veya iki gün, oda soğuk suyla temizlenirler, yıkanır. Elbiselerini yıkamazlar; ancak yırtık-pırtık kullanılamaz hale geldikten sonra üzerlerinden çıkarırlar.”* Batı, Haçlı seferleri sırasında İslam dünyasındaki hamamları ve temizlik anlayışını görene kadar bu durumu devam ettirmiştir.

Ortaçağ Avrupa'sındaki skolastik düşüncenin temelini, *“magister dixit”* (üstat öyle dedi) cümlesiyle sembolleştirilen, geçmişin büyük bilim adamlarının fikirlerinin kayıtsız şekilde kabul edilmesi görüşü oluşturmuştur.

Thomas d'Aquinas'ın [1226-74], Ortaçağ düşüncesinde etkili olan *“vücudun gücü onun maddi yapısına bağlı değildir; bu sebeple bedenin yapısını araştırmak yerine onu felsefi açıdan incelemek gerekir”* anlayışı temel tıp bilimlerinden anatomi ve fizyolojinin gereksiz görülmesine yolaçmış ve tıbbın gelişmesini engellemiştir.

- Ortaçağ Avrupa'sında kilise eşittir ilaç, çare, güvenli yer ve günahlardan arınma mekânı olarak kendine rakip hiçbir bilimsel aktiviteye yaşama hakkı vermemiştir. Özellikle Hristiyanlık öğretisi ve kitaplarında bir kişi veya bir gruptan ziyade genel manada toplumların yaşadıkları hastalıkların ve felaketlerin onların günahlarının sonucunda gönderildiği, bağışlanmalarının ise reddedilmesi durumunda ölecekleri yolundaki büyük cezayla karşılaşacakları, din adamlarının vaazlarında en temel konu iken bu durum kuşkusuz kilisenin karşısında hiçbir tıbbi bilginin gelişememesi sonucunu meydana getirmiştir.
- Hem söz konusu yaklaşımı hem de din adamlarının doktorluğu üstlenme çabalarını modern tıbbın kurucularından biri olduğu kabul edilen ve XV. yüzyılın ünlü tıp insanlarından olan Paracelsus'da sıkça eleştirmiştir.¹

Farmakolojinin Kurucusu

- Paracelsus modern tıbbın yanında, modern [farmakolojinin](#) (ilaçbilimi) de kurucusu olarak nitelendirilebilir.
- Pek çok kimyasal madde üzerinde araştırmalar yapmış ve antimonu bulmuştur ki, daha sonra 17. ve 18. yüzyıllarda [antimon](#), [iatrokimya](#) görüşlerini destekleyenler tarafından sıkça ilaç olarak ya da ilaç karışımları içinde kullanılmıştır; bu tip ilaçlara [arkana tipi ilaçlar](#) denir. Paracelsus'un bazı terimleri [Arapça](#)'dan aldığı söylenir, [alkol](#) terimi de, örnek gösterilir.

Ortaçağda tıbbi uyanışın ilk adımı IX. yüzyılda Napoli'nin 5 km güneyindeki Salerno kasabasında kurulan Instituto Universitario di Salerno'da atılmıştır. İmparator Carolus Magnus'un (Charlemagne) veya Arap, Yahudi, Yunan, Latin kökenli 4 kişinin kurduğu rivayet edilen bu kurumda, tıp eğitimi veren ve Hippokrates'in prensiplerini benimsediği için Civitas Hippocratica adıyla anılan bir tıp okulu da bulunmaktaydı

Salerno hukuken XIII. yüzyılın ikinci çeyreğinde, II. Frederick zamanında tanınmışsa da, Avrupa'da kurulan üniversitelere Bologna ve Paris üniversiteleri model olmuştur.

Salerno Tıp Okulu

Üniversite içerisinde ilk tıp okulu Salerno, İtalya'da açılmıştır.

- Salerno tıp okulu söz konusu derslerini seküler bir müfredat ile yürütmüş ve en parlak dönemini 1096-1260 yılları arasında yaşamış olmasına karşın büyük hekimler yetiştirememiş ve önemli tıbbi keşifler ortaya koyamamıştır.
- Ancak bu okulun asıl ününü ve tıp tarihindeki yerini Rönesans'ta ortaya çıkacak olan uyanışın temellerini attığı için hak ettiği, otoritelerce kabul edilmektedir
- İlk tıp okullarından biri olan Cundişapur Orta Çağ İslam döneminde İran'da kurulmuştur. El-Razi ve İbn-i Sina bu topraklarda yaşamış ve yazdıkları kitaplar 16. yüzyıla kadar Avrupa'daki tıp okullarında referans kitapları olarak kabul görmüştür.
- Orta Çağ, üniversitelerin yükseliş dönemidir. Üniversite içerisinde ilk tıp okulu Salerno, İtalya'da açılmıştır. Ayrıca, 12-16. yüzyıllar arasında Montpellier, Paris, Padua, Leiden, Edin-burg ve daha birçok üniversitede tıp okulları açılmıştır

Kralların Tıbbi Koruması

- Kralların Tıbbi Koruması Charlemagne'nın büyük veziri Alcuin'in etkisiyle hekimlik tahsili bir dereceye kadar dini sistem dışına çıkmışsa da, Avrupa'da tıp daha ziyade, Norman idaresi altındaki İtalyan topraklarında, II. Roger ve II. Friederich'in gayretiyle gelişmeye başlamıştır. II. Roger, 250 yıl Sicilya adasında egemen olan İslam kültüründen etkilenerek, hekimlerin sınava tabi tutulmaları yönünde bir kanun çıkarmıştır [1140]. II. Friederich ise Arapların Sicilya'ya getirdiği hekimlik ve eczacılığı Constitutiones Medicinales kanunuyla resmileştirmiştir. Çağdaşlarınca stupor mundi (dünya harikası) olarak vasıflandırılan, Arapça dahil 4-5 dil bilen, bilim adamı seviyesinde felsefe, matematik ve tıp bilgisine sahip olan Sicilya kralı [1197-1250] ve Germen imparatoru [1220-50] II. Friederich döneminde [1194-1250] tıp ve hukuk canlılık kazanmıştır. Halkın zarara uğramasını önlemek amacıyla yayınladığı emirnamede, hekim olacakların, 3 yıllık mantık ve 5 yıllık tıp eğitiminden sonra, halk önünde yapılacak imtihanı geçip Salerno hocalarının tasdikiyle tecrübeli bir hekimin yanında bir yıl staj (visitare praticam) yaptıktan sonra yemin ederek mesleğe başlayabileceği şartını getirmiştir. II. Friederich hekimlerin iyi yetişmesi için disseksiyona izin vermişse de, dersler Galenus anatomisine ait kitapların eksik ve yanlış bilgilerine göre anlatıldığı için bunun anatomiye pek fayda sağladığı söylenemez.

Avrupa toplumunda aydınlanma çağı XV. yüzyıla kadar hızla devam ederken tıp bilimi ve uygulamaları açısından da bu yeni süreçte pek çok kurumsallaşma, müfredat ve yenilikler getirilerek İslam uygarlığından bayrak devralınmıştır.

- Birçok aslı astarı olmayan uygulamanın içine girdiği tıp bilimi insanlar için şifacı özelliğini kaybederken tehlike arz eden bir alan haline dönüşmüş ve manastırların hastaneler şeklinde örgütlenme çabalarına karşın hiçbir dini kimliği olmayan seküler kesimin hekimlerine hayat hakkı tanınmamıştır.
- Ancak durum bu şeklide altı asır boyunca devam ederken tıp bilimi açısından ilk işaret fişeği XI. yüzyılda İtalya'da atılmıştır. Salerno'da kurulan okul Batı toplumu için başta tıp bilimi olmak üzere pek çok gelişme açısından da atılan ilk cesurca atımı temsil ediyordu. Bu önemli gelişme daha sonra yaşanacak olan Rönesans içinde belirleyici ilham kaynaklarından olmuştur. Papalık kurumu karşısında seküler tıp bilimi ve hekimleri bu okulla birlikte güç kazanırken takip eden süreçte Fransa, İngiltere gibi önemli ülkelerde kurulan diğer okullarda toplanmaya başlamışlardır.

Orta Çağ İslam Dünyası

TIP

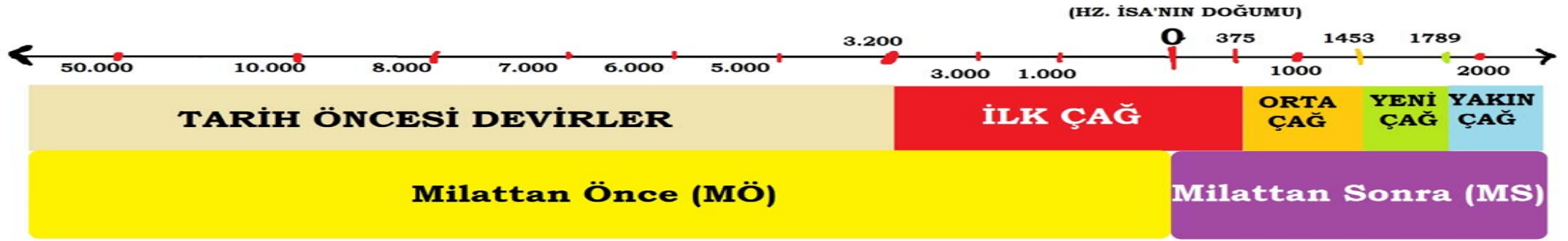
İSLAM TIP BİLGİSİ AVRUPA ORTA ÇAĞINDA BİLİMİN GÜCÜNÜ KANITLAMIŞTIR.

- Haçlı seferleri sırasında İslam dünyasındaki hastahaneleri tanıyan Avrupalılar 1200'den itibaren Avrupa'daki ilk hastahanelerin kurulmasını sağlamışlardır. Kilise ve belediyeler büyük kasabaların çoğunda hastahane yapımını maddi olarak desteklemiştir. Ayrıca birçok kasaba kendi sınırları içindeki tıp hizmetlerini denetlemek için ayrıntılı düzenlemeler hazırlamıştır. Ancak, bu dönem hastahaneleri - manastırlar gibi- tedavi ve eğitim kurumu olmaktan ziyade, ölümü bekleyen kişilerin barınağı durumundaydı.
- Ortaçağda 1200-1500 yılları arası, tıbbın daha sonra yeşerecek tohumlarının atıldığı dönemdir. 1500 ve sonrası ise erken modern dönem olarak adlandırılır ki, tıpta yüzyıllarca sürece devrimci atılımların ve metotların başlangıcıdır.

Ortaçağ Avrupa'sındaki tıp yazarları, İslam bilim adamlarının takipçisi oldukları halde onların seviyesinden uzaktılar. Avrupa'da bilimde yaratıcılık XVI yüzyılda başlamış, XVII. yüzyılda İslam dünyasını geçmiştir

Fig. 44. — Une salle de l'Hôtel-Dieu de Paris. Fac-similé d'une gravure sur bois, du seizième siècle, en tête d'un registre manuscrit, intitulé : *Le Pardon, grâces et facultés octroyés à Monseigneur l'archevêque patriarche de Bourges et primat d'Aquitaine, aux bienfaiteurs de l'Hôtel-Dieu de Paris*. Biblioth. de Bourgogne, à Bruxelles.

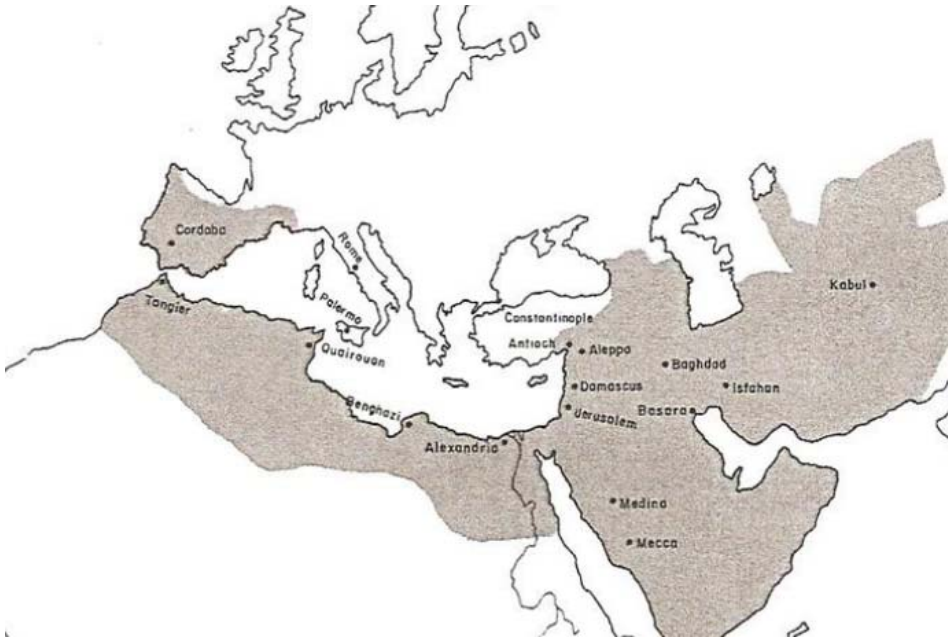

- Roma İmparatorluğu gibi döneminde rakipsiz bir kurumsallaşmaya sahip medeniyetin yıkılmasıyla başlamak üzere XV. yüzyılın sonuna kadar uzanan zaman dilimini kapsayan ortaçağda, Avrupa toplumu için birçok değişim ve dönüşüm yaşanmıştır.
- En belirgin değişimlerden biriside yine bu dönemde Avrupa tıbbi gelişmelerinde meydana gelmiştir.
- Papalık kurumu, Roma sonrasında oluşan boşluğu değerlendirmek için her alanı baskısı altına alırken tıp sahasını da bu durumdan fazlasıyla etkilenmiştir

İslam Coğrafyası ve Sağlık Hizmetleri

İslamı Kabul Eden Ülkeler

Nabız Kontrolü

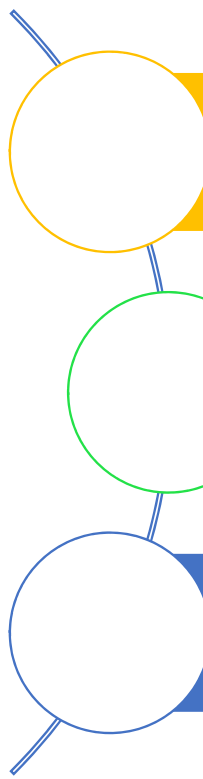
Ünlü Hekimler

- Razi (865-925)
- Abul Kasım Zahravi (936-1013)
- İbni Sina (970-1037)

Rönesans'la birlikte tıp adamları, felsefi tartışmaları bırakıp ampirik deneme-yanılma metodunu bilimsel bilgi üretim metoduna dönüştürmeye çalışmışlardır. Leonardo da Vinci'nin insanları ve nesneleri titiz biçimde gözleyip resimlemesi, Machiavelli'nin politika konusundaki çözümleri, Copernicus'un astronomik çalışmaları.. toplumun rasyonelliğe güvenmesini sağlamıştır

- **İSLAM MEDENİYETİ** İnsanlığın binlerce yıllık tarihi birçok medeniyetin yükselişi ve çöküşüyle dolu olsa da, bunların büyük kısmı bölgesel kaldığından, dünya kültürü üzerindeki etkileri evrensel medeniyetlere verdikleri malzemeye sınırlı kalmıştır.
- Kültür tarihinde 3 evrensel medeniyet ortaya çıkmıştır: Yunan medeniyeti, İslam medeniyeti ve günümüzde yaşadığımız Batı medeniyeti.
- Bunları evrensel kılan, evreni bütün olarak kavramaya ve açıklamaya çalışmaları, bu amaçla çağlarının bütün bilgilerini kullanarak felsefelerini ortaya koymalarıdır.

3 Evrensel Medeniyetten Söz Edilir

Yunan medeniyeti,

İslam medeniyeti

Günümüzde yaşadığımız Batı medeniyeti

“İkra!” (Oku)

- Şam Üniversitesi profesörlerinden Muhammed Ali Cezûl el-Kâtib, Kurân’da yasa koyucu 250 ayete karşılık, inananlara tabiatı incelemeleri, düşünmeleri, akıllarını en iyi şekilde kullanmaları ve bilimle uğraşmayı toplum hayatının bir parçası haline getirmelerini emreden yaklaşık 750 ayet bulunduğuna dikkat çekmiştir. İlk nazil olan ayetin “İkra!” (Oku) emri [Alak, 1], okumanın yanı sıra, gerçeği araştırmak, öğrenmek, tefekkür etmek, tanımak, anlamak, anlatmak, bilmek, tebliğ ve talim etmek gibi birçok mefhumla yakından ilgilidir. Allah’ın insanlara bağışladığı ve meleklerle üstün kıldığı bilme yeteneği [Bakara, 31-3] ile Kurân’ın insanı tabiat olaylarını araştırmaya ve düşünmeye davet etmesi, deney ve delile dayalı bilmenin İslam için büyük önem taşıdığını gösterir.

İSLAM VE TIP (TIBBU'N-NEBEVÎ / TIBB-I NEBEVÎ)

- Kurân, her zaman geçerli olabilecek sağlık prensipleri (koruyucu hekimlik) üzerine genel hükümler ortaya koymuştur.
- Beden, ruh, elbise ve çevrenin temiz tutulmasını önemle vurgulamış; zararlı yiyecekler, kan, ölü hayvan ve domuz eti yenmesini, her türlü hastalığın bulaşabildiği evlilik dışı ilişkileri, alışkanlık yaparak ruhu ve bedeni tahrip eden içkiyi yasaklamıştır.
- Bebeklerin ana sütüyle beslenmesini, yeme-içmede aşırıya gitmemeyi, -genetik bozukluklar ortaya çıkabileceği için- yakınlar arasında evlenmemeyi tavsiye etmiştir.

İslam inançına göre tedavi hekiminden, şifa Allah'tandır. Bundan dolayı, eskiden hastahanelere ve attar dükkanlarına "Yâ şâfi" (ey şifa veren Allah) yazılı levhalar asılırdı.

(Hat: İ. H. Altunbezer)

- İslam kültüründe öncelikli bilimler (ulûmu'l-evâil) arasında yer alan tıp sanatı kısa zamanda iki safhada büyük gelişme göstermiştir.
- Bu aşamalar :
- Kabullenici
- Yaratıcı dönemelerdir.

- Bu hareket 2 safhada gerçekleşmiştir:
- 1. Kabullenici dönem: Dinin teşvikiyle, İslam coğrafyasının üzerinde oturduğu antik kültür ve tıp benimsenmiş; Cündişapur'daki hastahane ve tıp eğitimi örnek alınmış; Antik Yunan ve Hint tıbbına ait bilimsel kitaplar Abbasiler döneminde Bağdat'ta kurulan Beytü'l-Hikme'de 200 yıl içinde tercüme edilmiştir.
- 2. Yaratıcı dönem: Antik dönem tıp bilgileri öğrenildikten sonra, gözlem ve deneylerle elde edilen yeni tıp bilgileriyle, XII. yüzyılda, - bilim tarihçisi Hartner'in ifade ettiğı gibi- düşünceyi tehlikeye düşürecek ortaçağ modası eski otoritelere dayanma düşüncesinden vazgeçilmiş, bilimsel düşünce orijinalitesi, o zamana kadar görülmemiş bir noktaya ulaşmıştır.

Kabullenici
dönem: Dinin
teşvikiyle,
İslam
coğrafyasının
üzerinde
oturduğu
antik kültür
ve tıp
benimsenmiş

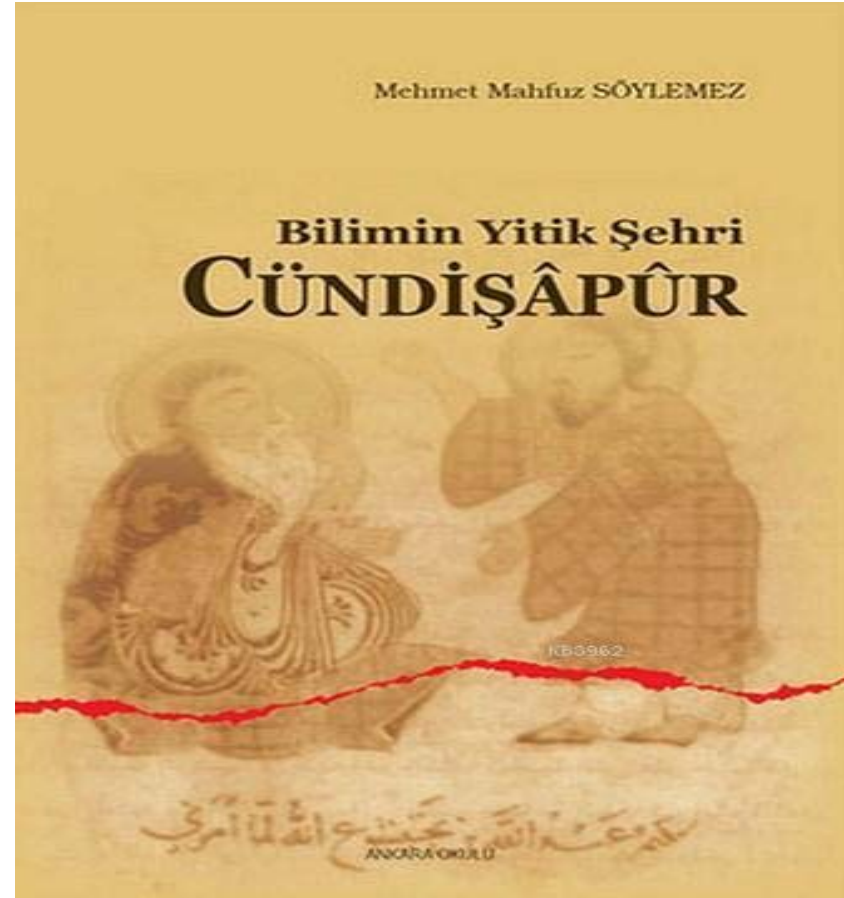
- Yaratıcı
dönem:
Antik dönem
tıp bilgileri
öğrenildikten

Cüндиşapur

- İran Sasani hükümdarı I. Şapur'un [241-73] Sûs ile Hemedan'ı birbirine bağlayan yol üzerinde kurduğu Cüндиşapur şehri uzun süre yörenin bilim-sanat merkezi olarak tanınmıştır. I. Şapur'un Roma imparatoru Valerian'ı hezimete uğrattığı savaşta, esirlerle birlikte Suriye'deki sanatçı, bilgin ve işçilerden oluşan büyük bir grubun yerleştirildiği Cüндиşapur, V. yüzyılın sonunda mezhep anlaşmazlığı sebebiyle Anadolu'dan sürülen Nesturilerin de sığınağı olmuştur.
- İslamiyet'in ortaya çıktığı sırada Arabistan'ın kuzeyinde güçlü bilim ve felsefe merkezleri vardı. Arap orduları, Cüндиşapur'da gelişmiş bir tıp okulu ve hastahane [638], büyük bir bilim ve araştırma merkezi olan İskenderiye'de ise Antik Mısır ve Yunan medeniyetinin bilimsel mirasıyla karşılaşmıştı [642]. Ayrıca, Antakya ve Edessa (Urfa) da önemli bilim merkezleriydi.

Dârüşşifâların en gelişmiş, V. yüzyıl ortalarında, Batı Asya'nın en önemli kültür merkezi olan Cündişapur'dadır

Hastahaneler (Dârüşşifâlar) İslam dünyasında hastahane kelimesi karşılığında dârüşşifâ, dârüssihha, dârulafiye, dârulmerzâ, bîmârhâne, bîmâristân, şifâiyye, tımârhâne kelimeleri kullanılmıştır. XIX. yüzyıldan bu yana bizde hastahane olarak isimlendirilen sağlık kurumları ortaçağ İslam medeniyetinde hasta tedavisi ile tıp eğitiminin yapıldığı tesislerdi.

Şehir
kalıntıları [Dezful](#) ile [Şufter](#) şehirleri
arasında, Dezful'un 14 km.
güneydoğusunda, [39](#)
[numaralı](#) karayolundan biraz içeride
bulunmaktadır.

Cüdişapur'daki hastahaneyi,
İslam medeniyetinin kuruluş
döneminde, İran'ın fethi
sırasında tanıyan Müslümanlar,
bunu örnek bir kurum olarak
benimseyip pekçok şehirde
benzerini kurmuş ve
geliştirmişlerdir.

İlk dönem İslam hastahaneleri

Hârûn er-Reşîd'in ve dönemin vezir ailesi Bermekiler'in Bağdat'ta, halife Mütevekkîl'in [847-61] nedimi Türk el-Feth bin Hâkân'ın [ö. 861] Mâristânü'l-Magafîr adıyla Kahire'de; Tolunoğulları'ndan Ahmed ibn Tolun'un 874'te Kahire'de; İhşidiler'den Ebû Bekir Muhammed bin Tugaç'ın [882-942] Mısır'da; Bedrü'l-Mutaddîd Gulâm'ın 902'de Bağdat'ta; halife Muktedîr'in [908-32] Şam kapısında; vezir Ali ibn el-Furat'ın [ö. 924] Bağdat'ta Dâru'l-Mufaddala'da; halife Muktefî'nin [902-08] kumandanlarından Amîr Ebû'l-Hasan Baghâm et-Türkî'nin 940'da Bağdat'ta; Büveyhi meliklerinden Mu'izzüddavle'nin 966'da Bağdat'ta; açılmıştır.

- İlk seyyar savaş hastanesi Hz Muhammed dönemi Hendek Savaşında yaralanan askerler için kurulan çadırlardır.
- Bilinen ilk hastane Emevi halifesi Velid b. Abdülmelik tarafından 707 yılında kurulmuştur.
- Orta çağda hastalık veya başka bir zor durum karşında toplumun insanlara yardımcı olması gerektiği düşüncesi Müslümanlarda oldukça yayılmıştı. 9. yüzyılda halife Harun Reşit zamanında Bağdat'ta bir hastane yapılmıştı. İkinci hastane ise yüz yıl sonra Bağdat'ta halife El-Muktedir tarafından açılmıştır. 970'de Bağdat'ta açılan üçüncü hastanede ise 25 doktor bulunuyor ve tıp öğrencileri eğitimlerini burada yapıyorlardı. İslamiyet'in hüküm sürdüğü bu dönemde 34 hastane bulunuyordu.

Amasyalı bir hekim olan Sabuncuoğlu Şerefeddin burada 14 yıl hekimlik yapmış ve tıp dünyasına önemli gelişmeler katmıştır. Mücerrebname adında bir kitap ve Cerrahiye-i Al Haniye isimli tıbbi minyatürlerle süslü bir kitap yazmıştır.

XIX. yüzyılda Bimarhane önemini yitirmiş ipek böceği kozacılarının yeri olmuş sonra esnaf burayı depo olarak kullanmıştır. 1939 Erzincan depreminden sonra harap olmuş, 1945 yılında dış cephesi, 1992-1997 yıllarında tümü restore edilmiştir. Yapı 1999 yılından sonra belediye konservatuarı olarak kullanılmıştır, şu anda ise Sabuncuoğlu Tıp ve Cerrahi Tarihi Müzesi olarak kullanılmaktadır.

İslam eğitim anlayışında, kitapları konuşturacak bir yetkilinin olması gerektiği düşünüldüğünden müderrislerin üstünlüğü kabullenilmiştir. Kendilerine bilim dünyasında yer bulmak isteyenler dönemin meşhur hocalarının öğrencileri olmuşlardır. Bilgelik mertebesine kendiliğinden ulaşamayacağı kuralından yola çıkılarak, tek meşru bilginin icazet verilmiş bilgi olduğu düşünülmüştür. Otoritesi kabul edilmiş bir müderrisin gözetiminde, bir eserin eksiksiz-hatasız okuduğunu, içindekilerden faydalanıldığını, başkalarına okutulabileceğini ifade eden ve ilgili eserin arkasına yazılan birkaç satırlık yazıya (hoca ve öğrencinin adları, okumanın tamamlandığı tarih, okuma yeri ve bazen öğrenimin derecesi) *icazet* denmiştir. İlk defa hadis alanında ortaya çıkan³⁸ ve zamanla yaygınlaşan icazette, kitap didaktik ve bilimsel bir dayanak, temel bilgi aracı olarak görülmüştür. Bu uygulama zamanla geliştirilerek imtihandan sonra verilen diploma-ya dönüşmüştür.

İslam inancında Hristiyan ve Yahudi hekimlerin Müslümanları tedavi etmesinde sakınca görülmemiş, eğitimde hoca ve öğrencinin inançlarına önem verilmemiştir. Bu bakımdan, tanınmış hekimler arasında, Bahtîşû ailesi hekimleri, Ebu'l-Hasan Said bin Hibetullâh, İbnü't-Tirmîz gibi Hristiyan ve İbn Cem'i el-İsrâîli gibi Yahudi olanlar çoktur.

İSLAM MEDENİYETİNDE TIP

- Müslüman hekimler klinik gözleme büyük önem vermiş.
- Hastanelerin kurulması önemsenmiş.
- Hastalıklar hastaların damgalanması için değildi. Göz hastalıklarına özel ilgi mevcuttu.

Tedavi

- Koterizasyon
- Anestezi
- Bitkisel tedavi

Selçuklular devrinde kurulan şifahaneler günümüze dek ulaşamamıştır ancak beylikler devrinde kurulan şifahanelerden bazıları ulaşabilmiştir. Bunlar:

1. Kayseri, Gevher Nesibe Tıp Medresesi ve Mâristânı (1206),
2. Sivas, İzzeddin Keykâvus Dârüssıhası (1217),
3. Divriği, Turan Melek Dârüşşifâsı (1228),
4. Çankırı, Cemâleddin Ferruh Dârülâfiyesi (1235),
5. Kastamonu, Ali bin Süleyman Mâristânı (1272),
6. Tokat, Mu'înüddin Süleyman Dârüşşifâsı (1255-1275 arası),
7. Amasya, Anber bin Abdullah Dârüşşifâsı (1308/9),
8. Mardin, Necmeddin İlgazi Mâristânı (1108-1122 arası)
9. Konya Darüşşifası (Maristan-ı Atik) (XII. yy. sonu XIII. yy. başı),
10. Konya Alâeddin Darüşşifası (1219- 1237/38),
11. Aksaray Darüşşifası (XIII. yy)

Tıp yoktu, Hippokrates buldu.

Ölmüştü, Galenus diriltti.

Kördü, Huneyn bin İshâk gözlerini açtı.

Dağmıklığını Râzî topladı.

Eksikliklerini de İbn Sînâ tamamlayıp olgunlaştırdı.

Ebû Ubeyd Cüzcanî

İslam medeniyetindeki hekimler ve eserleri tıp tarihinde önemli bir yer tutar. Geniş İslam coğrafyasında yaşamış ve eserlerini Arapça yazmış Müslüman, Hristiyan, Yahudi, Mecusi veya etnik olarak Arap, İranlı, Türk hekimlerin eserlerinden milliyetleri hakkında bazı hükümler çıkarılsa da, bu dönemde daha ziyade ümmet anlayışı hâkim olduğundan kesin hüküm vermek zordur. Ortaçağda eserleriyle Doğu ve Batı dünyasını aydınlatan yüzlerce hekim vardır. Bu hekimler hakkında fikir verebilmek için, tarihte önemli yere sahip olanlardan birkaçını kısaca anlatmakla yetineceğiz.

Huneyn bin İshâk [810-73]

- Hireli Hristiyan Arap kabilesi mensuplarından bir eczacının oğludur. Baba mesleğine ilgi duyduğu için tıbbı seçmiş, 12 yaşında Bağdat'a tahsil için gitmiş, dönemin ünlü hekimi ve hocası İbn Mâseveyh'in öğrencisi olmuştur.
- Tahsili sırasında Yunanca da öğrenmiş ve temel kaynakları toplamıştır.

Tıbbı teorik ve pratik olmak üzere 2'ye ayırmıştır.

Huneyn bin İshâk göre insan bedeni 3 durumdadır: sağlıklı, hasta ve nötr. Sağlık, bedeni fonksiyonların tabii, hastalık ise tabiat dışı olmasıdır; nötr ise ne sağlık, ne de hastalık durumudur.

Bu 3 durum, bedeni şartlar, sebepler ve belirtilerle ilgilidir. Sağlık veya hastalığa yolaçan sebepler 2'ye ayrılır. Tabii sebepler hastalığı iyileştirir, tabii olmayan sebepler ise patolojik veya nötr duruma yol açar.

Sağlık ve hastalıkta ortak sebepler, hava, yiyecek ve içecekler, uyku, boşaltım, hareket ve psikolojik davranışlardır. Tıp bilimine giriş mahiyetindeki Kitâbu'l-Mesâ'il fî't-Tıb li'l-Müte'allimîn adlı eseri sonraki dönemlerde birçok hekim tarafından şerh edilmiştir. Kitâbu'l-'Aşr Makalât fî'l-'Ayn (Göz Üzerine On Makale) adlı eseri, göz hastalıkları üzerine yazılmış en eski eserdir. Burada, göz anatomisini, beyin-göz ilişkisini, göz sinirlerini ve göz hastalıklarının tedavilerini şekillerle anlatmıştır. Bunlar göz anatomisiyle ilgili bilinen ilk resimlerdir. Diğer eseri ise yine göz hastalıkları konusunda soru-cevap tarzında yazdığı el-Mesâ'il fî'l-'Ayn'dır.

Ebûbekir er-Râzî [865-925]

- Günümüzde Tahran'a 12 km mesafede bulunan Rey'de doğmuştur. 20 yaşına kadar burada felsefe, matematik, astronomi ve edebiyat tahsil ettikten sonra geç denebilecek bir yaşta tıbbı merak salmış, kendini bu yönde geliştirerek tıp tarihinin en büyük hekimlerinden biri olmuştur. Rey ve Bağdat hastahanelerinin yöneticiliğini yapmış, tıp dışında felsefe ve kimyayla meşgul olmuş, bu alanlarda da önemli eserler yazmıştır. Batılı bir yazarın ifade ettiği gibi, “meslek ve sorumluluk duygusu olan bir hekim, çaresizlerin yardımcısı, öğretmen, iyi yetişmiş hekim jenerasyonunun terbiyecisi, topladığı önceki hekimlerin çok yönlü bilgilerini geliştiren ansiklopedik temkinli bir klinisyen, mütefekkir bir gözlemci, bağımsız bir kimya araştırmacısı, deneyci, nihayet kendi dönemine kadar gelen tıbbi birikimi düzenleyip ortaya koyan sistematikçi” idi. Büyük kısmı tıbbı ait olmak üzere 200'den fazla risale ve kitap yazmıştır. Önemli tıbbi eserleri şunlardır:

Ebubekir Er Razi

Kitâbu'l-Mansûrî: Horasan valisi Mansûr bin İshâk'a sunduğu bu 10 bölümlük eser, o döneme kadar gelmiş tıbbi bilgilerin bir özeti mahiyetinde olup Cremonalı Gerhard tarafından Liber Almansoris adıyla Latince'ye tercüme edilmiş, 1480'lerde Milano'da basılmıştır.

Kitâbu'l-Hâvî: Son yayınlara göre 25 cilt olduğu tespit edilmiştir. 15 yılda tamamladığı bu eser, Yunan, Hint, Süryani ve İslam tıbbına dair literatürü aktarması yanında, bir ömür boyu hasta başında edindiği bilgi ve tecrübeleri ihtiva etmesi sebebiyle ortaçağın en önemli orijinal tıbbi eserlerindendir

Kitâbu'l-Cüderî ve'l-Hasbe: Çiçek ve kızamık hastalıkları hakkında yazılan ilk eserdir. Bu küçük eserde, çiçeğin deri, göz, kulak, boğaz, eklemlerdeki belirtilerini sistematik olarak vermiş, kızamık hastalığıyla arasındaki farkları ortaya koymuş, bu hastalıkların diyet ve tedavisini vermiştir.

İbn Sînâ [980-1037]

İbn Sînâ

- Öğrencisine yazdırdığı hayat hikâyesi sayesinde hakkında diğer İslam filozof ve hekimlerinden daha fazla şey bildiğimiz İbn Sînâ, İslam dünyasında Şeyhü'rreis, Batı'da Avicennae olarak tanınmıştır. Buhara yakınlarındaki Afşena'da varlıklı ve bilimsever Abdullah'ın oğlu olarak doğmuş, küçük yaşta deha belirtileri göstermiş, hocalardan aldığı derslerle 16-17 yaşlarında döneminin hemen hemen bütün bilimlerini öğrenmiş ve tıpta otorite olmuştur.

Kanûn fî't-Tıb

- En büyük tıbbi eseridir. Batı dünyasında tıbbın İncil'i veya tıbbın mukaddes kitabı olarak nitelendirilir. Yaklaşık 1 milyon kelimelik ansiklopedik bir tıp kitabıdır. Antik Yunan'dan o zamana kadar gelen dağınık tıbbi bilgilerin sentezlenerek sistemleştirildiği ve şahsi gözlemlerle güncelleştirildiği bu eser, Doğu ve Batı dünyasındaki tıp eğitiminde yüzyıllarca ders kitabı olarak okutulmuş ve güncelliğini korumuştur.

Canon

- XII. yüzyılda Canon adıyla Latince'ye tercüme edilen eserin yazma nüshaları matbaanın icadına kadar kullanılmış, son baskısı 1658'de olmak üzere, XV. ve XVI. yüzyıllarda çeşitli yerlerde 35 defa basılarak XVII. yüzyılın sonlarına kadar Louvain ve Montpellier tıp fakültelerinde okutulmuştur. Ayrıca, 1491'de İbranice'ye tercüme edilmiş, 1593'te Roma'da Arapça baskısı yapılmıştır.

Kānūn'un Avrupa'da basılan Arapça ve İbranice nüshaları

Abbasiler

- Aslında İslam tıbbı Avrupa'ya ilk olarak Abbasiler döneminde Sicilya yoluyla girmiştir. X. yüzyıldan itibaren Palermo, İslam tıp eğitiminin yapıldığı bir merkez olmuş, buraya İtalya yoluyla gelen öğrenciler eğitimleri sonrasında bu tıbbi anlayışı ülkelerine (ilk olarak Salerno'ya) taşımışlardır. Bu yolda çalışanların başında, Palermo'da Domnulus/Donnola olarak tanınan Sebbetai [ö. 982] gelir. 1185'de Sicilya'yı ziyaret eden Endülüslü gezgin İbn Cübeyr, Kral II. William'ın Arapça okuyup yazdığını, Palermo'daki Hristiyanların Müslümanlar gibi giyindiklerini ve Arapça konuştuklarını yazmıştır. Bu durum II. Frederik [1215-50] zamanında da devam etmiştir.

DERS V

Rönesans Dönemi Tıp,
Anatominin Doğuşu

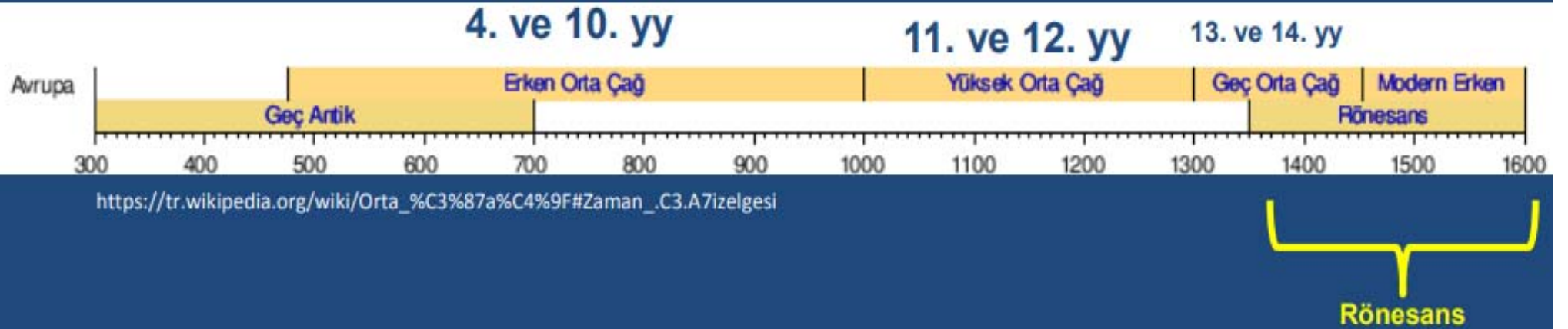
Rönesans Dönemi Tıp, Anatominin Doğuşu

Rönesans Dönemi (15-16 yy)

Rönesans'ı, Ortaçağ ile Yeniçağ arasında geçen zaman dilimi olarak tanımlayabiliriz; ancak Ortaçağ ansızın sona ermediği gibi Yeniçağ da ansızın başlamamıştır.

Ayrıca Ortaçağ'ın bitmesi ve Yeniçağ'ın başlaması her ülkede aynı tarihlerde gerçekleşmemiştir; örneğin İtalya'da diğer ülkelerden daha önce, 14. yüzyılın ortalarında başlamıştır.

Ayrıca Ortaçağ'ın bitmesi ve Yeniçağ'ın başlaması her ülkede aynı tarihlerde gerçekleşmemiştir; örneğin İtalya'da diğer ülkelerden daha önce, 14. yüzyılın ortalarında başlamıştır.

Anatominin Doğuşu

- **Modern Anatominin Kurucusu: VESALIUS**
- Tıpta Rönesansın esası olan; Skolastik düşünce(Doğma) ya karşı çıkma, gözlem ve araştırma ile sağlam bir temel kurma ve kesin sonuçlara ulaşmada önemli bir isim de Vesalius' tur.
- Andreas Vesalius 16.yüzyılda yaşadı. Hekim ve eczacı yetiştiren önemli bir aileden geliyordu. Üniversitede Yunanca, Latince, Arapça öğrendi.
- Paris Tıp Fakültesinde okudu. Burada hocaları çok kıymetli, eğitimi iptidai buldu. İtalya'ya Padua Tıp Okuluna gitti. Burada anatomi derslerinde daha çok disseksiyon yapılıyordu.

Disseksiyon

- Vesalius küçüklüğünden beri disseksiyona çok meraklı idi ve anatomiden zevk alıyordu. 23 Yaşında Padua'da anatomi hocası oldu. 1538 de ilk anatomi kitabını yazdı. Bu kitap daha önce yazılan anatomi kitaplarından çok farklı değildi. 1541 de bir disseksiyonda gerçeği fark etti ; Anatominin babası sayılan Galen insan üzerinde disseksiyon yapmamış, maymunlar üzerinde yapmıştı. Bu görüşle çalışmalarına hız verdi. Her araştırmasında Galenin yanlışlarını görüyordu. Çalışmalarını büyük bir eserde topladı ve 1543 de yayınlattı. "De Humanis Corporis Fabrika"(İnsan Vücudunun Yapısı) adlı bu eser, Galen'in anatomisindeki 200 den fazla hatasını ortaya koyuyordu.

- Bu eser onun şöhretini arttırdı. Derslerini verdiği anatomi salonu dolup taşıyordu. Kişiliğinin ve gençliğinin verdiği ukalalıkla derslerine devam edenleri kaçırdı.
- Çevresindeki insanlar azaldı, düşmanları çoğaldı. Bir gün hazırladığı yeni anatomi kitabının notlarını yaktı, Padua'daki görevinden istifa etti ve İspanya'ya gitti.
- İspanyada Kral V.Charles'in oğlunun hekimi oldu. Saray adetlerine uygun yaşadı, para,şeref ve unvan sahibi oldu.
- Kısa süre sonra bu durumdan hiç memnun olmadığını anladı. Diseksiyonu ve anatomi salonunu özliyordu. Tekrar Padua Tıp okulundan çağrılınca, saraydan kopabilmek için hacca gitti. Hac için gittiği Kudüs' den dönerken gemisi battı ve 50 yaşında öldü.

Rönesans dönemi tıp, anatominin doğuşu

- Avrupa'da Rönesans 15 ve 16. yüzyıllarda gerçekleşmişti. Ortaçağ Avrupa'sında insanlar ölümü, öbür dünyayı düşünüyorlardı. Rönesans döneminde ise kendi eserleriyle ebedileşmek istediler. Rönesans'ı hazırlayan sebeplerin başında; Yenidünyaların keşfi ve ticaret yollarının artması ile ekonomik açıdan rahatlama olması geliyordu. Matbaanın keşfi ve kâğıdın ucuza üretilmesi ile kitap dolayısıyla bilgi Avrupa'da daha hızlı dolaşmağa başlamıştı.
- Antikçağın önemli eserleri gün ışığına çıktı, matbaa kanalı ile geniş kitlelere yayıldı. 14.yüzyılda dinde yapılan reformla ; "Din konusunda başvurulması gereken otorite kilise değil, herkesin okuyacağı Kitab-ı Mukaddes" fikri kabul edildi.
- İlmi düşüncede 13.yüzyıda R.Bacon'un başlattığı "Dogmatiklerin dediği gibi ilim tamam değil" fikri her geçen gün daha belirginleşiyordu. Kilisenin değişmezliğini kabul edip her şeyi kalıplaştırdığı ilimde, tıp da yerini almıştı. Aristo'nun Galen'in bilgilerinin eksik olduğunun ortaya çıkıp ispat edildiği zaman da "Tıpta Rönesans " başlayacaktır.
-

VESALIUS

- Vesalius; anatomiye Galen'in ortaya koyduğu anatomi bilgisinin yanlış olduğunu her zaman belirtiyordu.
- Dini inançlara göre "Kadın, Adem'in kürek kemiğinden yaratıldığı için kadında bir costa eksik" olduğunun yanlış olduğunu ispat ediyordu.
- Kalpteki septumlarda bir delik yoktu. Bunun gibi 1500 yıl devam eden birçok inanışı yıktı. Galen'in 200 den fazla hatasını ortaya çıkarmıştı.
- Kendisinden sonra gelen anatomistler bu ışıkla hızla yeni bilgileri anatomiye kattılar.

Kan Dolaşımının Keşfi: W. HARVEY

- Kendini ilmi tetkiklere vermiş, alışkan ve sebatlı bir insan olan İngiliz hekimi William Harvey "Kalp bir pompadır, kan dolaşıyor" diyerek Tıp Rönesansının önemli temsilcisi olmuştur.
- Varlıklı bir tüccarın ğludur. Cambridge'de okudu. Padua'ya tıp eēitimine gitti. Burada anatomi hocası Fabricus'un ğrencisi oldu ki Fabrikus kalbin hareketi ve kanın özellikleri konusunda bir otorite idi.
- 1602 de mezun oldu, Londra'ya döndü. Kral I.James'in özel hekimi ve ēlu I.Charles'in hekimi oldu. St.Barthelemey Hastahanesi'nde çalıştı ve "İngiliz Hekimler Cemiyeti"nin asli yesi oldu.

- Lumbley'de cerrahi ve anatomi hocalığı yaptı. Burada 40 sene boyunca haftada 2 gün ders verdi. Kral haksız hareketleri yüzünden Londradan uzaklaştırıldığında onunla beraber gitmişti.
- Sürgünde kendini ilmi tetkiklere vermiş, Saray bahçesindeki hayvanlar üzerinde araştırmalar yapmıştı.
- Anatomi hocalığı sırasında ve özel araştırmalarında her türlü hayvan üzerinde fizyoloji ve anatomi araştırmaları yapıyordu. 1628 yılında 12 yıllık yoğun çalışmalarının neticesi olan ufak kitabını yazdı.
- "Hayvanlarda Kalp ve Kanın Hareketleri Üzerine Anatomik İnceleme" . Bu çalışma ile kanın vücutta dolaştığını ve kalbin bir pompa görevini yaptığını ispat ediyordu.

MİKROBİYOLOJİ DÜNYASI TIBBIN HİZMETİNDE

- **Gözle Görülmeyen Canlıların Keşfi: LEEVONHOOK**
-
- Tarihin eski devirlerinden beri gözle görülmeyen ufak canlıların varlığı ve salgın hastalıklarla ilgisi hissedilmiştir. Gözle görülmeyen bu ufak canlılar ancak "mercekler" in bulunması ile insanın inceleme alanına girebilmiştir. Mercekleri yontarak daha büyük olarak görmeyi başaran ve basit bir mikroskop yapan Hollandalı manifaturacı Leevonhook' tur

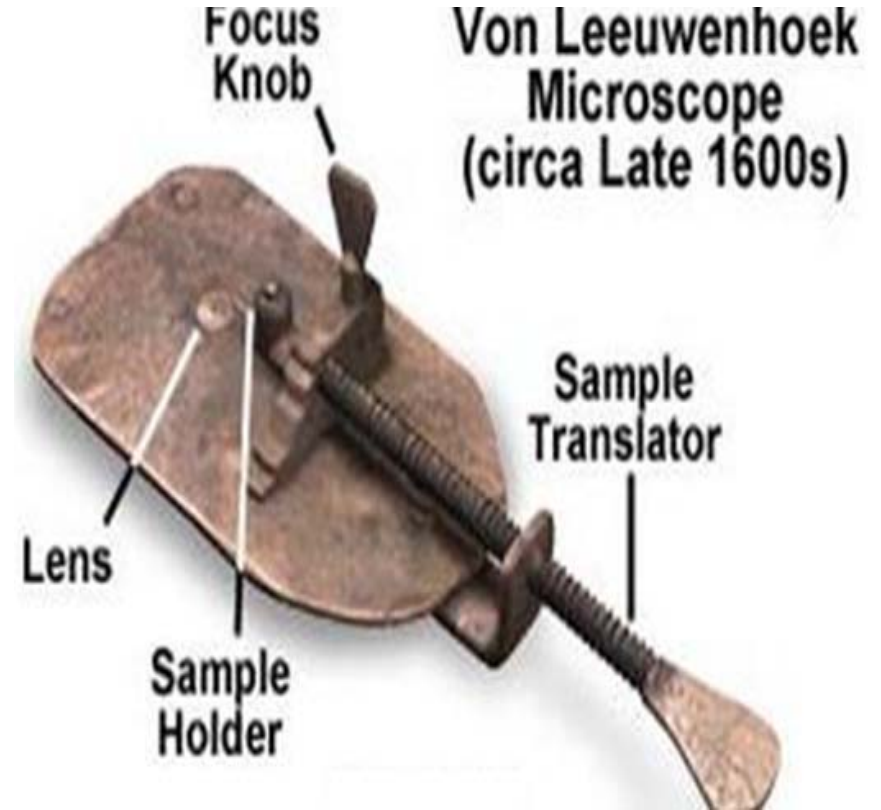
- **LEEVONHOOK** sattığı kumaşların dokularını incelemeye başladı. Merceklerin daha iyi göstermesini sağlamak için bir tüpün alt ve üst kısmına mercek yerleştirerek basit bir mikroskop yaptı.
- Daha iyi görebilmek için zamanla bu mikroskobu geliştirdi. Bunlarla görebileceği her şeyi inceledi.
- Su damlacıklarında gördüğü canlı yaratıkları hayretle teşhis etti. "Bir damla suda bütün Hollanda halkından daha çok canlı var" diyerek hayretini gizleyemedi.

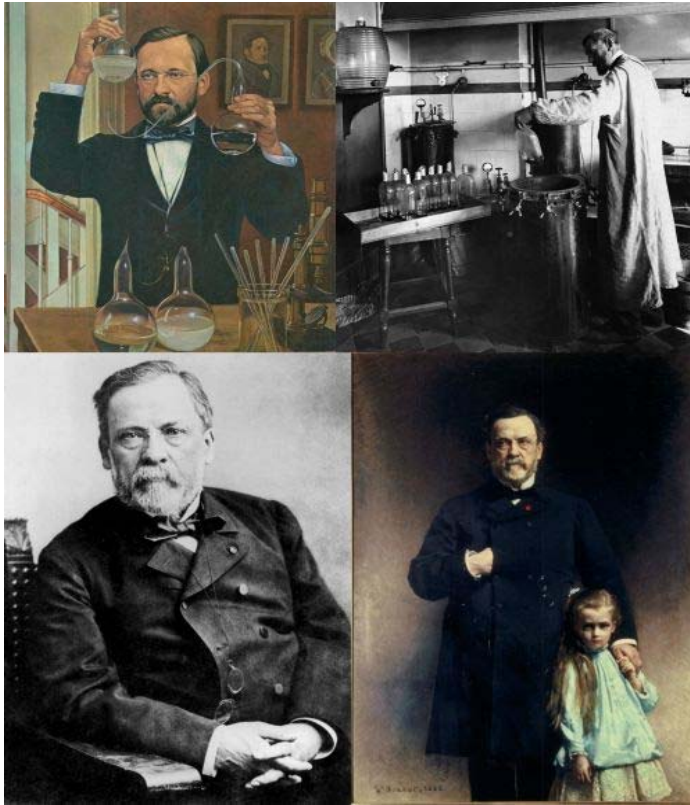
Leevonhook

- Bu hareket eden canlıların o suların kaynatılması ile hareketsiz hale geldiğini gözledi. 30 sene boyunca incelemeler yaptı. Bulgularını İngiltere'deki Royal Society (Kraliyet Tıp Cemiyeti)'ye sunuyordu. Önceleri kabul etmediler. Leevonhook'un ısrarları ile daha sonra kabul gördü ve bu gözlemleri makaleler olarak yayınlandı.
- Bir manifaturacı olan Leevonhook 1680 de İngiltere Kraliyet Akademisi'ne üye olarak kabul edildi. Kanın alyuvarlarını tanıttı, alyuvarların insanda ve memelilerde yuvarlak, balıklarda yumurta biçiminde olduğunu açıkladı. Kas lifindeki çizgileri, bakterileri, protozoaları tanıttı. Böylece gözle görülmeyen ve bilinmeyen bir dünyayı 90 yaşında ölene kadar tanıtmaya devam etti.

(24 Ekim 1632 - 26 Ağustos 1723), [Hollandalı](#) tüccar ve bilim adamı. Genellikle, [Mikrobiyoloji](#)'nin babası olarak bilinir. Bir sepetçinin oğlu olarak dünyaya geldi, 16 yaşında bir kumaş tüccarının yanında staja başladı. En iyi bildiği şey mikroskobuyla çalışmaktı. Kendi yaptığı [mikroskopa tek hücreli canlıları](#) inceliyordu.

TIPTA MİKROBİYOLOJİ DEVRİMİ (PASTÖR)

- Louis Pasteur (1822-1895)
Fransa'da ufak bir kasabada doğdu. Kimya tahsil etti ve 1847 de kimya dalından doktora yaptı. 1854 yılına kadar kimya hocalığı yaptı. 1854 yılında Lille şehrinde yeni kurulan fen fakültesine kimya profesörü ve dekan oldu. Bira ve şarap yapımcılarının karşılaştıkları bazı güçlükleri çözmek için çalışmalara başladı.

KUDUZ AŞISININ BULUNUŞU

- Hastalığa sebep olan mikrobu izole etti. Bu çalışmaları sırasında çok önemli bir gözlem yapmıştı. Hastalığa sebep olan mikrop zamanla eskiyor ve etkisi hafifliyordu.
- Bayatlamış kültürle aşılanan hayvanlar, hafifçe hastalanıyor tekrar mikrop verildiğinde ise bağışıklık kazanmış oluyorlardı.
- Bu çok önemli gözlem bağışıklık çalışmalarına sebep oldu. Mikropları belli bir ortamda eskiterek virulansını(hayatietini) azaltıyor ve o hastalıktan korumak veya tedavi etmek için kullanıyordu. Bu aşı ile hastalıklardan korunma yolunu açacaktı.

KUDUZ AŞISI

Pastör öldürücü bir hastalık olan kuduz hastalığının mikrobunu araştırmaya girişti. Kuduza yakalanıp da kurtulabilen birisinin tekrar kuduz köpek tarafından ısırıldığında kudurmadığı biliniyordu.

Söz konusu etkenin kuduz köpeğin beyin ve omuriliğinde olduğunu fark etti. Bu organların süspansiyonunu vererek sağlam köpeğe kuduz bulaştırabildi.

Böylece hastalık etkenini izole etmek ve çoğaltmak mümkün oldu.

Kuduzdan ölen hayvanın omurilik parçalarını mikropsuz bir şişede zayıflattı. Bu organ parçalarından aldığı süspansiyonu sağlıklı köpek beynine enjekte ettiğinde köpeğin kudurmadığını gördü

Kuduz Aşısı Yan Etkileri

- Hafif lokal reaksiyonlar (%30-74)
 - Eritem, kaşıntı
- Sistemik yan etkiler (% 5-40)
 - Baş ağrısı, bulantı, karın ve kas ağrısı, baş dönmesi
- Hipersensitivite reaksiyonları
 - Genelde tekrarlıyan dozlarda ortaya çıkar.
 - Başka tür bir hücre kültürü aşısına geçilebilir.
 - Antihistaminik ve adrenalin hazır olmalıdır.